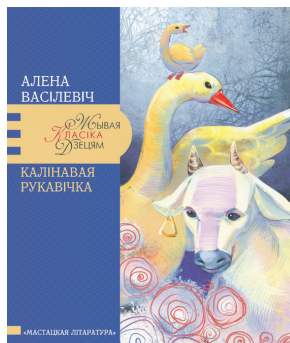




Гісторыя праз
«люстэрка»
паштоўкі
стар. 4



Міфалагічныя
сімвалы
ў казцы
стар. 6



Паўната
і глыбіня
свету
стар. 13

Эпоха ў гісторыі кіно



Фота з архіва «ЛіМа».

Міхаіл Пташук на здымачнай пляцоўцы фільма «У чэрвені 41-га».

Жыццёвы шлях лаўрэата Дзяржаўнай прэміі БССР, заслужанага дзеяча мастацтваў і народнага артыста Беларусі Міхаіла Пташука азнамянаваўся самаадданай працай на карысць айчыннага кінамастацтва. Служэнню «дзясятай музе» Міхаіл Мікалаевіч прысвяціў трыццаць гадоў свайго жыцця і мог бы яшчэ столькі ж, ды ўмяшаўся лёс — творчым планам не дазволіла здзейсніцца аўтакатастрофа. З заўчасным адыходам Міхаіла Мікалаевіча адышла і цэлая эпоха ў гісторыі беларускага кінематографа, эпоха вялікіх тэм і аўтараў. Хто ведае, калі склалася б усё іначай, магчыма, заўтра разам з прыхільнікамі творца адзначаў бы сваё 80-годдзе...

Яго рэжысёрскі почырк вызначаўся спагадай да герояў і ўпартай верай у справядлівасць. Найбольш ярка гэтыя якасці праявіліся ў фільмах «На ваенную тэму». Тым сімвалічнай успомніць пра іх сёння, у Міжнародны дзень памяці ахвяр Халакосту. Карціны «Час выбраў нас», «Вазьму твой боль», «Знак бяды», «У жніўні 44-га...», «У чэрвені 41-га» існуюць як напамін аб жудасці любой вайны і Вялікай Айчыннай у прыватнасці, аб незагойных ранах, пакінутых на цэле нашай Радзімы. «Усё, што я зняў, мае дачыненне да гісторыі беларускай літаратуры XX стагоддзя», — прызнаўся аднойчы Міхаіл Мікалаевіч. Ды праўда ў тым, што знятае майстрам мае дачыненне не толькі да беларускай літаратуры, але і да гісторыі ўсяго народа, застанецца ў калектыўнай памяці на веки.

«ЛіМ»-акцэнт

Віншаванне. Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка павіншаваў з 70-годдзем народнага артыста СССР Юрыя Башмета. «Вы паспяхова рэалізуеце сябе на прафесійнай ніве, духоўна ўзбагачаючы і напаўняючы сэрцы мільёнаў паклоннікаў класічнай музыкі добрымі эмоцыямі. Вялікай павагі заслугоўвае Ваша дзейнасць па падтрымцы таленавітай моладзі, для якой Вы з'яўляецеся аўтарытэтным настаўнікам», — гаворыцца ў віншаванні. Кіраўнік дзяржавы выказаў упэўненасць, што яркі талент Юрыя Башмета, яго самаадданае служэнне мастацтву і ў далейшым будучы садзейнічаць развіццю і ўмацаванню культурных сувязей паміж Беларуссю і Расіяй.

Пашана. Падзяку міністра культуры Рэспублікі Беларусь атрымала мастацкі кіраўнік заслужанага калектыву Рэспублікі Беларусь «Купалінка» народная артыстка Беларусі Алена Цялькова. «Сёння фальклорны гурт «Купалінка» запатрабаваны ў краіне і за яе межамі. Ён бліскуча прадстаўляе і працягвае прадстаўляць нацыянальнае мастацтва з тысячамі канцэртаў па ўсёй Беларусі і за мяжой. Калектыву ведаюць і любяць. Праз творчасць «Купалінка» захоўвае, адраджае і папулярна трымае традыцыі і звычкі народа Беларусі, садзейнічае сваім мастацтвам духоўнаму адраджэнню грамадства», — падкрэсліў Анатоль Маркевіч. Падзяка таксама ўручана ўдзельніку фальклорнага гурта «Купалінка» Генадзю Цялькову, паведамляецца на сайце Мінкультуры.

Праект. Экспазіцыю «Музей вайны — тэрыторыя міру» ў мемарыяльным комплексе «Брэсцкая крэпасць-герой» абсталявалі мнемасхемамі і інфармацыйнымі таблічкамі са шрыфтам Брайля, інфармуе БелТА. Тактыльныя таблічкі з рэльефна-кропковым шрыфтам устаноўлены на першым паверсе экспазіцыі і ў кожнай з яе васьмі залаў. На думку супрацоўнікаў, гэтае дапаўненне дапаможа людзям з абмежаванымі магчымасцямі больш даведацца аб адным з самых цікавых аб'ектаў крэпасці. Адзначаецца, што «Музей вайны — тэрыторыя міру» не першая экспазіцыя ў мемарыяльным комплексе, дзе ўстаноўлены тактыльныя таблічкі для наведвальнікаў са слабым зрокам. Вясной мінулага года яны з'явіліся ў экспазіцыі «Абарона Усходняга форта».

Вярнісаж. Кніжна-мастацкая выстаўка «З казкай па жыцці», прымеркаваная да 90-годдзя з дня нараджэння вядомага ў Беларусі і за межамі краіны кніжнага ілюстратара, станковага графіка Алены Лось (1933—2013), прадстаўлена ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі. З імем Алены Лось звязана залатое дзесяцігоддзе беларускай кніжнай ілюстрацыі. Яе работы ўвайшлі ў другі том энцыклапедыі «Савецкая кніжная ілюстрацыя», дзе былі прадстаўлены найлепшыя афарміцелі савецкага часу. Мастачка пакінула багатую творчую спадчыну. Толькі ў фондах НББ захоўваецца каля 200 выданняў, аформленых Аленай Лось, і каля 40 эстампаў. Экспазіцыя будзе працаваць да 10 сакавіка.

Конкурс. Рэспубліканскі конкурс «Гармоніка» пройдзе 11 і 12 лютага ў Магілёве, піша БелТА. Ён з'явіцца на адной сцэне юных баяністаў і акардэаністаў. Конкурс, які праводзіцца другі раз, накіраваны на падтрымку таленавітых дзяцей і моладзі, садзейнічае папулярнасці і развіццю нацыянальных традыцый музычнага мастацтва. Спартыўна-адбудзецца па трох намінацыях: «Баян, сола», «Акардэон, сола», «Ансамбль». Да ўдзелу запрашаюцца баяністы і акардэаністы, якія навучаюцца ва ўстановах дадатковай адукацыі дзяцей і моладзі ў сферы культуры, установах агульнай сярэдняй адукацыі краіны і замежных дзяржаў, а таксама навучэнцы сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў. Арганізатары — упраўленне культуры Магілёўскага гарвыканкама, Магілёўская дзіцячая школа мастацтваў № 5 пры садзейнічанні Асацыяцыі беларускіх баяністаў і акардэаністаў і Беларускага саюза музычных дзеячаў.

Акцыя. Вялікі тэатр Беларусі ў год свайго 90-годдзя ўпершыню аб'яўляе акцыю «Вялікі тэатр здзяйсняе мары». Ініцыятыва разлічана на крэатыўную моладзь, студэнтаў любіх ВНУ. Кожны можа на адзін вечар стаць часткай творчай каманды Вялікага тэатра. «Мы шукаем шчасліўчыкаў, якія выйдучы на сцэну беларускага Вялікага ў оперы Джакама Пучыні «Богэма», спектаклі, якія расказвае пра жыццё маладых адораных людзей, праўда, пра таленты якіх пакула мала хто ведае», — гаворыцца ў паведамленні тэатра. Каб здзейсніць сваю мару, неабходна зрабіць мастацкія сэлфі, цікавыя відэа, выкарыстоўваючы папулярныя трэндзі, у тым ліку ў сэрвісах *TikTok*, *Reels*, *VK*-кліпы. Важна, каб яны былі зроблены або на фоне Вялікага, або ў самім тэатры (пры публікацыі трэба адзначаць акаўнт тэатра і пакінуць хэштэг *#bolshobelarus90*). У першы дзень лютага будучы вызначаны пяць шчасліўчыкаў, якія выйдучы на сцэну тэатра 7-га. **Агляд афіцыйных падзей ад Яўгеніі ШЫЦЬКІ**

Саюз пісьменнікаў Беларусі, філалагічны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта і рэдакцыя газеты «Літаратура і мастацтва» аб'яўляюць конкурс на найлепшую рэцэнзію «Мастацтва разважае».



Мэты конкурсу — выяўленне таленавітых маладых крытыкаў, папулярнасці творчасці сучасных беларускіх пісьменнікаў, развіццё традыцый айчыннай школы літаратурнай крытыкі, павышэнне прэстыжу беларускай літаратуры, яе сацыяльнай значнасці і ролі ў развіцці грамадства і асобы.

Творчае спаборніцтва праводзіцца з 1 лютага да 1 чэрвеня 2023 года. Да разгляду прымаюцца рэцэнзіі на кнігі ці асобныя мастацкія творы, якія пабачылі свет у 2022—2023 гг. у выдавецтвах або перыядычных літаратурна-мастацкіх выданнях Рэспублікі Беларусь.

У конкурсе могуць прымаць удзел грамадзяне Рэспублікі Беларусь, замежныя грамадзяне і асобы без грамадзянства, якія пастаянна пражываюць на тэрыторыі Рэспублікі Беларусь. Кожны ўдзельнік мае права накіраваць толькі адну рэцэнзію на беларускай мове.

Аб'ём не павінен перавышаць 12000 знакаў. Матэрыялы афармляюцца ў рэдактары *Microsoft Word* у фармаце *doc*, шрыфт *Times New Roman*, памер шрыфта 14, міжрадковы інтэрвал 1,5, усе палі 2,5 см. Дасылаючы твор на конкурс, удзельнік дае згоду на аднаразовае бязвыплатнае выкарыстанне твора ў друкаваных сродках масавай інфармацыі літаратурна-мастацкай тэматыкі (спецыялізацыі). Работы дасылаюцца па электроннай пошце на адрас: *lim_new@mail.ru* з абавязковай пазнакай «На конкурс рэцэнзій» да 1 чэрвеня 2023 года. Асобным файлам таксама трэба даслаць кароткую біяграфію, кантактны тэлефон і *e-mail* канкурсанта.

Вынікі конкурсу будучы падведзены да 20 ліпеня 2023 года. Журы, у склад якога ўваходзяць пісьменнікі, літаратурнаадукацы, журналісты, вызначыць трох пераможцаў.

Пераможцам конкурсу ўручаюцца:

Першая прэмія — 500 руб.

Другая прэмія — 300 руб.

Трэцяя прэмія — 200 руб.

Найлепшыя дзесяць работ будучы надрукаваны на старонках газеты «Літаратура і мастацтва».

Дадатковую інфармацыю можна атрымаць па тэлефоне: +375 17 325-85-25.

з нагоды

Белы голуб — сімвал міру

Першае ў гэтым годзе пасаджэнне клуба «П3 фармат: педагог-патрыёт-прафесіянал» сумесна з Беларускай фундацыяй міру і Беларускай асацыяцыяй жанчын адбылося 18 студзеня ў фармаце адкрытага ўрока для навучэнцаў Мінскага гарадскога педагогічнага каледжа. Прысвечана яно было Году міру і стварэння.

Месца правядзення — Беларускі дзяржаўны музей гісторыі Вялікай Айчыннай вайны — выбралі невыпадкова. Гэта ўстанова, якая захоўвае і працягвае даследаваць старонкі самай жahlівай вайны ў беларускай гісторыі. Менавіта ў сценах музея асабліва сімвалічна абмеркаваць тэмы міру і стварэння.

Распачала ўрок Кацярына Пятруцкая, дырэктар Мінскага гарадскога педагогічнага каледжа, кандыдат педагогічных навук. Разам з навучэнцамі яна правяла аналіз песні «Я маюю гэты свет».

Святлана Елісеева — выкладчыца каледжа, уладальніца звання «Лідар адукацыі» — спынілася на моўных асаблівасцях слоў «мір», «стварэнне» на абедзвюх дзяржаўных мовах — беларускай і рускай.

Выступіў і Дзмітрый Карань, старшыня праўлення Мінскага гарадскога аддзялення грамадскага аб'яднання «Беларускі фонд міру». У сваёй прамове ён нагадаў аб



важнасці маральнага і духоўнага выхавання моладзі і неабходнасці захавання памяці.

Супрацоўнікі музея Вялікай Айчыннай вайны распавялі аб магчымасцях і мэтах установы. Пасля ўрока навучэнцы мелі магчымасць азнаёміцца з экспазіцыяй.

**Валянцін САЛОМА
Фота Віктара ІВАНЧЫКАВА**

між іншым

Сустрэча з чытачом

24 студзеня ў бібліятэцы № 7 імя Якуба Коласа адбыўся творчы вечар «Аўтограф на памяць» члена Саюзаў пісьменнікаў Беларусі і Расіі, аўтара амаль 50 кніг Сяргея Трахімёнка.

Мерапрыемства пачалося з прадстаўлення аўтарам відэавіткі. Творчы шлях пісьменніка да чытача быў вельмі цікавы. Ён падзяліўся ўспамінамі, уражаннямі. Расказаў пра тое, што натхняла яго на літаратурную



працу, зачытаў фрагменты некаторых сваіх твораў, расказаў пра гісторыю іх стварэння.

У выкананні Сяргея Аляксандравіча прагучалі песні пад гітару на вершы Мікалая Шыпілава, Віктара Верстакова. Удзячныя слухачы літаральна «закідалі» знакамітага гасця пытаннямі пра літаратурны шлях, прафесійны выбар. На памяць аб сустрэчы аўтар падараваў бібліятэцы некалькі сваіх кніг з аўтографам.

Аксана ШВАБ, фота аўтара

спадчына

Вяртанне да традыцый

Напрыканцы калядных Святак пісьменнікі Брэстчыны прывезлі ў школу вёскі Вялікія Радванічы Брэсцкага раёна кнігі, цуды і добры настрой!

Сярод падарункаў — вершы, казкі, апавяданні Ірыны Морых, Вячаслава Бельцюкова ды аўтара гэтых радкоў. Дзеці з цікавасцю слухалі, як нараджаюцца сюжэты, адкуль «прыходзяць» героі ды на якія тэмы пішуць сучасныя аўтары.

А ў гэты момант ішла апошняя падрыхтоўка да чароўнага дзейства, у якім узялі ўдзел гледачы. Кожны з іх стаў героем незабыўнай

гісторыі. Добрая фея, гаспадыня батлейкі Вольга Сандрыкава, запаліла святочныя агеньчыкі і свечкі, разгарнула кнігу «Берасцейская скарбніца», дзе «пасялілася» яе незвычайная гісторыя «Аднойчы на Каляды». Адрозна «прагнуліся» казачныя героі, з'явіліся ўсмешкі на дзіцячых тварах. У кожнага вучня была магчымасць паспрабаваць сябе ў ролі артыста ажно ў дзвюх тэатралізаваных пастаноўках, патрымаць у руках казачных персанажаў. А яшчэ былі вялікі карагод і калядкі. Дарэчы, у аснове твораў Вольгі Сандрыкавай — калядкі Брэсцкага раёна са знаёмымі дыялектнымі асаблівасцямі!

Дзеці з задавальненнем падзяліліся сваім веданнем фальклору.

«Вясковыя дзеці вельмі добра ведаюць свае традыцыі, выходзяць у пашане да продкаў», — падкрэсліла дырэктар Радваніцкага сельскага Дома культуры Алена Давыдава. — Для гэтага мы прыкладаем усе намаганні: стварылі сваю батлейку, музейны куток народных промыслаў, ладзім спектаклі.

Цікавая вандроўка ад сучасных кніг да песенных набыткаў нашых бабунь і дзядуль паказала, як важна звяртацца да сваіх вытокаў, захаванне непаўторнасці і самабытнасці роднай культуры.

Таццяна ДЗЕМІДОВІЧ

прэзентацыі

Казачныя гісторыі

У кнігарні «Светач» прайшла прэзентацыя кнігі Алены Стэльмах «Пашка і сонечны праменьчык». Пазнаёміцца з пісьменніцай і яе творамі прыйшлі навучэнцы 3 «Б» класа сталічнай сярэдняй школы № 44 і бібліятэкары ДУ «Цэнтралізаваная сістэма дзіцячых бібліятэк г. Мінска».

Асноўная ўвага была прыкавана да новай кнігі, якая з’явілася ў Выдавецкім доме «Звязда» літаральна за дзень да Новага года. У выданні сабраны казкі на самыя розныя тэмы, заснаваныя як на рэальных падзеях сучаснасці, так і на гісторыі нашай Айчыны, фальклорных матывах. Зборнік уключае 8 твораў, кожны з якіх дапоўнены маляўнічымі ілюстрацыямі мастачкі Ліяны Жваніі. Падчас прэзентацыі аўтар адзначыла, што ў кнізе можна знайсці і ўпадабаныя чытачом гісторыі пра Павучка Славіка, Супоўніцу Мілу, а таксама казку «Дуб і крумкач», якая ўключана ў вучэбную праграму па беларускай літаратуры. Пісьменніца таксама расказала пра сваіх новых герояў і пазнаёміла з сюжэтамі твораў. Асабліва хлопчыкаў і дзяўчынак зацікавіла тэма добрых спраў. Алена Стэльмах дала магчымасць кожнаму ахвотнаму расказаць аб сваім добрым учынку.

радзіннае

Паэзія маёй душы

З мэтай аб’яднання людзей залатого веку ў філіяле «Альхоўская сельская бібліятэка» праходзяць цёплыя сустрэчы за кубачкам гарбаты. Чарговы «бібліятэчны самавар» «Паэзія маёй душы» прайшоў зусім нядаўна.

Для гасцей падрыхтавалі займальнае мерапрыемства, прысвечанае

паэзіі. Конкурсы «Крытык», «Хто аўтар», «Белы верш» і розныя віктарыны чакалі прысутных. Не абышлося і без самадзейнасці: удзельнікі мерапрыемства спявалі вядомыя песні, прыгадвалі, на чые словы створаны музычныя кампазіцыі. З вялікім захапленнем каманды «Муза» і «Ліра» спаборнічалі ў веданні літаратуры.

У свеце захапленняў

Мастацтва можа дапамагчы перанесціся ў іншую эпоху, адчуць цэлую палітру эмоцый. Мастак — чалавек з тонкай душэўнай арганізацыяй, які ўмее заўважыць прыгажосць у дробязях: у травінцы, кветцы, заходзе сонца і навальніцы. Астравецкая зямля шмат узгадвала таленавітых мастакоў.

Эліна Гражуль-Гульбінская жыве на Астравеччыне. З самага дзяцінства яе захапіла мастацтва. Спачатку гэта былі вясковыя краявіды, партрэты родных і блізкіх, нацюрморты. Аднак расла Эліна, а разам з ёй — і яе талент. Пакрысе карціны рабіліся больш дасканалымі, вытанчанымі, прафесійнымі. Зрэшты, нягледзячы на велізарную цягу да мастацтва, сваё жыццё Эліна звязала з педагогікай. Мастачка-аматарка скончыла БДПУ імя Максіма Танка, за яе плячыма — 31 год працоўнага стажу, сотні займальных урокаў, стосы правераных сшыткаў і безліч пазакласных мерапрыемстваў. Кожны вучань для яе асаблівы, каштоўны, да кожнага яна імкнецца знайсці падыход. Вельмі захапляльнымі атрымліваюцца ўрокі малявання. Жанчына стараецца

вернісаж

Хто такі Лукаш Бандылевіч?

20 студзеня ў Літаратурным музеі Петруся Броўкі адкрылася выстаўка з арыгінальнай назвай «Не ідзі па глебцы, а ідзі па броўцы!...». Новая экспазіцыя прысвечана сяброўству трох вядомых беларускіх літаратараў — Петруся Броўкі, Пятра Глебкі і Кандрата Крапівы.

Створаная сумесна з Дзяржаўным музеем гісторыі беларускай літаратуры, Цэнтральнай навуковай бібліятэкай імя Якуба Коласа Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі і Беларускай дзяржаўнай архівам-музеем літаратуры і мастацтва, выстаўка раскрывае невядомыя і асабістыя старонкі ўзаемаадносін знакамітых твораў.

У тыя часы, па ўспамінах Ларысы Александроўскай, можна было пачуць такі выраз: «Не ідзі па глебцы, а ідзі па броўцы, ды сцеражыся крапівы». Гэта яскрава тлумачыць звязнасць і цесную сувязь твораў. Вядома нават, што ў Ждановічах, дзе знаходзіліся пісьменніцкія дачы, іх лецішчы стаялі побач. Да таго ж літаратары мелі агульную мянушку — Канпеты, якая складалася з іх імёнаў — Кандрат і Пятры.

Наведвальнікі могуць бліжэй пазнаёміцца з творчым саюзам і раскрыць таямніцу постаці Лукаша Бандылевіча, убачыць асабістыя рэчы літаратараў і дакрануцца да вялікай таямніцы шматгадовага сяброўства.

Валянцін САЛОМА



Фота Кастуся Дробава.

Падчас прэзентацыі.

У канцы мерапрыемства самыя актыўныя чытачы атрымалі сувеніры ад Выдавецкага дома «Звязда», а ўсе прысутныя мелі магчымасць набыць кнігу і атрымаць аўтограф аўтара.

Анастасія КАВАЛЬЧУК

Пагаварылі пра класічную, а пасля звярнуліся да сучасных беларускай і рускай літаратуры. Да мерапрыемства была падрыхтавана кніжная выстаўка «Паэзія маёй душы», на якой прадставілі творы антычных паэтаў, аўтараў XIX стагоддзя, сучасных беларускіх вершатароў. Удзельнікі ўзялі дадому кнігі сучасных аўтараў.

Вольга ЗАЯНЧОЎСКАЯ

перадаць любоў да выяўленчага мастацтва маладому пакаленню.

Настаўніца асвоіла тэхніку акварэльнага жывапісу. Інтэрнэт у гэтым вельмі дапамог. Дачка, ведаючы пра захапленне матулі, падарыла акрылавыя фарбы, палатно і мальберт. Тры гады жанчына сур’ёзна захапляецца мастацтвам. Кожную вольную хвіліну яна прысвячае пошуку новых ідэй або заканчвае распачатыя работы. Эліна вызнае аптымістычны падыходдажыцця. Яна лёгка спраўляецца з цяжкасцямі, а да няўдач ставіцца з гумарам. Дом мастачкі поўніцца жывапіснымі работамі. З настальгіяй яна ўспамінае сваю першую карціну «Месяцовая ноч». Ад першай работы да першай выстаўкі шлях быў нядоўгі. Творы мастачкі экспануюцца ў філіяле «Міхалішкаўская сельская бібліятэка». Восеньскія кветкі, зімовыя пейзажы, узгоркі і лугі — прырода ажывае на яе работах, набывае незвычайныя абырысы. Разглядаючы карціны, ніколі не скажаш, што Эліна Гражуль-Гульбінская аматарка.

Вольга ЗАЯНЧОЎСКАЯ

імпрэзы

Дзе нарадзілася, расла...

«Будзь удзячны за ўсё Богу, за пражыты дзень святы...» — так называлася святочная вечарына, якая адбылася ў Васільеўскай сельскай бібліятэцы Добрушкага раёна. Госць — пісьменніца Ганна Атрошчанка.

Вяскоўцы слухалі новыя творы і пачулі шмат цікавага з жыцця пісьменніцы. Паэтэса і прэзаік нарадзілася і вырасла на Добрушчыне і ў свой час вучылася менавіта ў Васільеўскай школе (з нядаўняга часу яна закрыта, але будынак школы не пустуе, тут размясціліся сельская бібліятэка, клуб ды шмат чаго іншага), таму і невыпадкава сустрэча стала цікавай і сардэчнай.

Землякі пісьменніцы і арганізатары вечарыны — загадчыца сельскага клуба Галіна Філімонцава і бібліятэкар Алена Дзергачова — пажадалі, каб Ганна Мікалаеўна як мага часцей завітвала ў родны куток.

Улад ПРЫАЗЁРНЫ

«ЛіМ»-люстэрка

Фотавыстаўка «Космас І. Я. Міско» адкрылася ў мастацка-выставачнай прасторы павільёна Рэспублікі Беларусь на ВДНГ у Маскве, перадае БелТА. Экспазіцыя прысвечана 90-годдзю скульптара, народнага мастака Беларусі Івана Міско і арганізавана сумесна з Музеем-запаведнікам Юрыя Гагарына і Музеем гісторыі горада Мінска. «Творчасць аўтара шматгранная, але галоўная тэма твораў скульптара — касманаўтыка і яе героі. З асаблівым хваляваннем Іван Якімавіч ставіўся да Юрыя Гагарына і яго родных. Ён быў вялікім сябрам маці першага касманаўта Ганны Гагарынай. Ганна Цімафееўна неаднаразова наведвала майстэрню скульптара, кансультавала яго для стварэння скульптурнага партрэта сына, пазіравала яму ў час стварэння яе скульптуры», — расказалі арганізатары. На выстаўцы прадстаўлены рэдкія фатаграфіі розных гадоў, у тым ліку зробленыя самім скульптарам. Праект будзе працаваць да 24 лютага.

Нацыянальны акадэмічны драматычны тэатр імя М. Горкага зноў прыме ўдзел у гастрольнай праграме «Вялікія гастролі», якая прадугледжвае маштабны выезд трупы са спектаклямі па гарадах Расіі. «Гастроляў заўсёды не хапае, — падкрэслівае мастацкі кіраўнік тэатра Сяргей Кавальчык. — Як мяркуецца, усе пачнецца з тэатральнага фестывалю рускіх тэатраў замежжа, прысвечанага 200-годдзю драматурга Аляксандра Мікалаевіча Астроўскага. Ад нас чакаюць пастаноўку па Астроўскаму. Наша фестывальная праграма запланавана з 20 да 29 чэрвеня». «СБ. Беларусь сегодня» нагадвае: замежны напрамак гастрольнай праграмы «Вялікія гастролі» стартаваў у Расіі ў 2015 годзе і ўключае як выступленні вядучых расійскіх тэатраў у краінах блізкага замежжа, так і гастролі рускіх тэатраў блізкага замежжа па Расіі.

Прэм’ерны паказ дакументальнага фільма пра падзвіг камандзіра беларускага партызанскага атрада Мікалая Кісялёва адбыўся ў Музеі Перамогі (Масква) напярэдадні Міжнароднага дня памяці ахвяр Халакосту. Упершыню на вялікім экране паказалі фільм «Ніколі больш». Галоўны герой — Леон Рубін — адзін з 218 выратаваных яўрэяў, якіх у 1942 годзе з акупаванай нацыстамі Беларусі вывёў савецкі палітрук Мікалай Кісялёў. Перад паказам адбыўся круглы стол «Унікальная аперацыя часоў Халакосту». Ганаровыя госці, гісторыкі, музейныя работнікі абмеркавалі гісторыю падзвігу камандзіра беларускага партызанскага атрада «Мсцівец» Мікалая Кісялёва. У мерапрыемстве прынялі ўдзел рэжысёр фільма Гульназ Галімуліна, дачка партызана Мікалая Кісялёва Таццяна і іншыя.

У Магілёве ўзнагародзілі пераможцаў міжнароднага літаратурнага конкурсу «Гэта трэба — не мёртвым! Гэта трэба — жывым!», прысвечанага Году гістарычнай памяці і памяці Канстанціна Сіманова, гаворыцца ў матэрыяле БелТА. Сёлета работы былі прадстаўлены практычна з кожнага рэгіёна Беларусі, а таксама з расійскіх гарадоў. Даслана каля 300 работ, з якіх 39 атрымалі перамогу. Узроставыя групы ўдзельнікаў дзяліліся наступным чынам: ад 14 да 21 года, ад 22 да 35 гадоў. Літаратурны конкурс праводзіцца ў адпаведнасці з рашэннем Пленума пісьменнікаў Беларусі і Расіі, які прайшоў у 2019 годзе. Падвядзенне вынікаў творчага спаборніцтва адкрыла ў Магілёўскай вобласці цыкл мерапрыемстваў міжнароднай канферэнцыі.

Творчыя работы замежных студэнтаў Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў прадставілі на выстаўцы «Лабірынты самапазнання» ў выставачнай зале «Кодэкс» акадэміі, паведамлілі арганізатары. Экспазіцыю склалі жывапіс, графіка, фатаграфія, скульптура і інсталяцыя. «Для многіх аўтараў гэтая выстаўка з’яўляецца дэбютнай. Яна стала не толькі магчымасцю абмену творчым вопытам паміж студэнтамі, але і палілогам розных культур, які садзейнічае ўзбагачэнню і развіццю мастацкай мовы аўтараў з розных краін», — адзначылі арганізатары. Яны мяркуюць, што праект дазволіць атрымаць новы вопыт, веды і эмоцыі, а таксама пазнаёміцца з унутраным светам мастака. Экспазіцыя «Лабірынты самапазнання» будзе працаваць да 17 лютага.

Фільм «Усё ўсёды і адразу» рэжысёрскага дуэта Дэніэла Шайнерта і Дэна Квана ліdziруе па колькасці намінацый на «Оскар», піша РІА «Новости». Ён значыцца ў тым ліку ў катэгорыях за найлепшыя рэжысуру і фільм. У намінацыі «Найлепшы фільм года» дзесяць кінаработ: «Фабельманы» Стывена Спілберга, «Тар» Тола Філда, «Элвіс» База Лурмана, «Аватар: шлях вады» Джэймса Кэмерана, «Баншы Інішэрына» Марціна Макдоны, «Топ Ган: Мэверык» Джозэфа Касінскі, «На заходнім фронце без перамен» Эдварда Гербера, «Трохкутнік смутку» Рубена Эстлунда, «Жаночыя плёткі» Сары Полі і «Усё ўсёды і адразу». Спілберг, Макдона, Шайнерт, Кван, Філд і Эстлунд таксама намінаваны за рэжысуру.

Цікавінкі ад Яўгеніі ШЫЦЬКІ

Руплівы шукальнік артэфактаў

Прэзідэнт Расійскай Федэрацыі Уладзімір Пуцін узнагародзіў беларускага пісьменніка і гісторыка ордэнам Дружбы



Член Саюза пісьменнікаў Беларусі Уладзімір Аляксеевіч Ліхадзедаў — аўтар некалькіх дзясяткаў кніг, частка з якіх напісана ў суаўтарстве. Усе выданні расказваюць пра розныя гістарычныя адрэзкі ў нашай гісторыі, пра знакамітых ураджэнцаў Беларусі і Расіі. Дакументальныя аповеды звычайна падаюцца на фоне багатага ілюстрацыйнага матэрыялу, якім служаць старыя паштоўкі з калекцыі самога У. Ліхадзедава.

«У пошуках страчанага», «Знічкі Айчыны», «Сінагогі», «Смаргонь і ваколіцы. Падарожжа ў часе», «Адзінства непераможнага народа», «Навагрудак. Падарожжа ў часе», «Гродна. Падарожжа ў часе», «Адам Міцкевіч на паштоўках канца XIX — пачатку XX стагоддзя»... Сапраўдная бібліятэка!.. А пачатак гэтай выключна важнай асветніцкай, папулярызатарскай працы даследчыка мінуўшчыны і калекцыянера быў пакладзены два дзесяцігоддзі назад. На старонках газеты «СБ. Беларусь сегодня» штотыдзень пачалі з'яўляцца артыкулы, гісторыка-краязнаўчыя эсэ, прысвечаныя розным адрасам нашай краіны. Журналісты, краязнаўцы, пазаштатныя аўтары расказвалі пра найбольш адметнае ў гісторыі той ці іншай мясцовасці, а Уладзімір Аляксеевіч падбіраў да гэтых публікацый яскравыя, арыгінальныя выявы. Артыкулы друкаваліся пад рубрыкай «У пошуках страчанага». А з часам і сам філакартыст стаў выступаць на старонках і «СБ. Беларусь сегодня», і ў іншых газетах і часопісах.

У студзені 2007 года збіральнік гістарычнай памяці разам з іншымі ўдзельнікамі творчага праекта

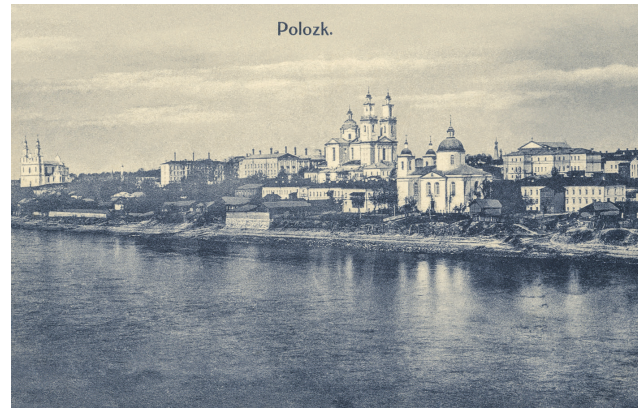
«У пошуках страчанага» атрымаў высокую ўзнагароду — прэмію Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь «За духоўнае адраджэнне». Расійскія калегі адзначылі плённую працу беларуса грамадскай узнагародай — медалём «За вялікі ўклад у калекцыйную справу Расіі». Уладзімір Аляксеевіч сабраў і выдаў філакартычны альбом, прысвечаны праваслаўным храмам, якія названы ў гонар Аляксандра Неўскага, а таксама двухтомнік «Банкі Расійскай імперыі», іншыя кнігі, дзе судакраенацца гісторыя Беларусі і Расіі. Некалькі разоў і кнігі У. Ліхадзедава, і экспанаты з яго калекцыі былі прадстаўлены на міжнародных кніжных выстаўках-кірмашах у Маскве і іншых краінах свету. У апошнія гады пры падтрымцы Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь філакартыст працуе над праектам «Бацькаўшчына», выпусціў некалькі насценных і перакідных календароў, прысвечаных гісторыі роднага краю.

У розных бібліятэках, навучальных установах Беларусі, у праваслаўных храмах за мінулыя гады разгорнуты выстаўкі з павялічанымі рэпрадукцыямі старых паштовак з калекцыі Уладзіміра Аляксеевіча. Калекцыянер і пісьменнік выступае надзвычай руплівым шукальнікам артэфактаў, прысвечаных гісторыі пісьменства на тэрыторыі Беларусі. Яркім падсумоўваннем гэтай няпростай працы стала выстаўка пісьмовых прыбораў, прылад, школьных ручак, старадаўніх металічных пераў, алоўкаў і іншых прадметаў, якія красамоўна расказваюць пра тое, як выводзілі літары, як пісалі лісты, рабілі запісы нашы прашчурны. Гэтая выстаўка была разгорнута ў Нацыянальнай бібліятэцы Рэспублікі Беларусь, а пасля стала пастаянна дзеючай экспазіцыяй у Нацыянальным гістарычным музеі Беларусі. З вялікай ахвотай паглядзець гэтыя зборы



приходзяць вучні, настаўнікі агульнаадукацыйных школ, жыхары і госці беларускай сталіцы, якія цікавяцца гісторыяй.

Уладзімір Ліхадзедаў чытае гісторыю Беларусі гісторыю лёсаў нашых суайчыннікаў праз «люстэрка» старой паштоўкі. Пісьменнік і калекцыянер перакананы, што філакартыя павінна стаць сапраўдным навучальным прадметам у пазакласнай выхаваўчай і адукацыйнай працы. А можа, нават і ў школьную праграму варта было б увесці філакартыю, няхай сабе і факультатыўна, — часта задаецца пытаннем Уладзімір Аляксеевіч.



Шмат зроблена пісьменнікам і для пашырэння памяці пра беларускага першадрукара і асветніка Францыска Скарыну. У прыватнасці, Уладзімір Ліхадзедаў узнавіў спосаб друкавання згодна з тэхналогіямі таго часу, у якім жыў і працаваў Скарына. А таксама вырабляе паперу, ідэнтычную той, на якой друкаваў свае кнігі легендарны першадрукар...

Цэлы шэраг публікацый, якія суправаджаюць рэпрадукцыі старых паштовак з калекцыі Уладзіміра Ліхадзедава, — пра коласаўскія і купалаўскія адрасы ў Мінску, пра адрасы яўрэйскіх пісьменнікаў Беларусі, пра мясціны, якія наведваў у нашай старонцы славетны рускі пісьменнік Канстанцін Паўстоўскі... Падобныя тэмы можна згадваць і далей. Менавіта такія публікацыі — сведчанне цеснай далучанасці філакартыі, справы Уладзіміра Ліхадзедава да беларускага літаратурнага краязнаўства.

Мікола БЕРЛЕЖ

Фота з сайта zviazda.by, паштоўкі з калекцыі Уладзіміра ЛІХАДЗЕДАВА

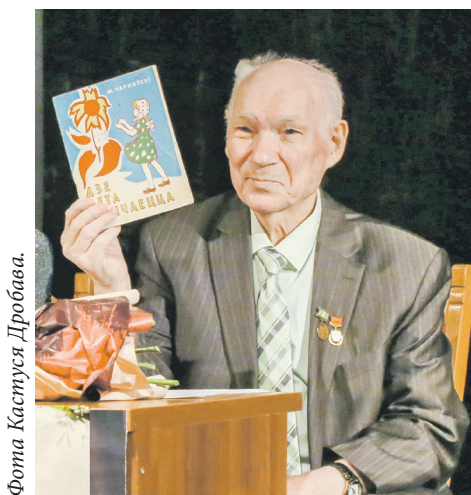
Чалавек-сонца ў нашай культуры

Да чарговага юбілею вядомы беларускі пісьменнік Мікола Чарняўскі прыйшоў з мноствам творчых набыткаў і ўвагай чытачоў. Падзяліцца ўспамінамі і павіншаваць юбіляра ў Вялікую залу Дома літаратара 19 снежня прыйшлі адразу некалькі пакаленняў пісьменнікаў і аматараў творчасці знанага майстра слова.

Як адзначыў на пачатку імпрэзы вядучы Вячаслаў Статкевіч: «З 80 гадоў Мікалай Мікалаевіч Чарняўскі прысвяціў творчасці 65!» За гэты час творчы ўраджай аўтара — амаль шэсць дзясяткаў кніг, якія даўно сталі неад'емнай часткай дзіцячых кніжніц і сямейных бібліятэк. Аўтар не абмяжоўвае сябе ў жанрах, піша для дарослых і дзяцей. Працуе плённа і рупліва, каб перадаць свае веды.

Будучы пісьменнік нарадзіўся 16 студзеня 1943 года ў вёсцы Буда-Люшаўская Буда-Кашалёўскага раёна Гомельскай вобласці. У 1966-м скончыў вячэрняе аддзяленне філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Паралельна з вучобай працаваў рэдактарам на Беларускім радыё.

22 гады прысвяціў Мікола Чарняўскі працы ў часопісе «Бярозка». Сам аўтар успамінае ў сваіх інтэрв'ю, што дзякуючы гэтаму выданню пасябраваў з мно-



Фота Кастуся Дробава.

гімі сучаснымі беларускімі аўтарамі, камусьці дапамог апублікаваць першыя творы. З 1989 года перайшоў у часопіс «Вясёлка».

На працягу доўгага творчага жыцця Мікалай Мікалаевіч неаднаразова адзначаўся высокімі ўзнагародамі: лаўрэат літаратурных прэмій імя Янкі Маўра і Васіля Віткі, прэміі Федэрацыі прафсаюзаў Беларусі, літаратурнай прэміі «Залаты Купідон». Выдатнік народнай асветы і выдатнік друку Беларусі. Ганаровы член Саюза пісьменнікаў Беларусі і Ганаровы грамадзянін Буда-Кашалёўскага раёна.

Адкрылі чараду віншаванняў першы намеснік старшыні Саюза пісьменнікаў Беларусі Алена Стэльмах і старшыня Мінскага гарадскога аддзялення СПБ Міхась Пазнякоў. Літаратары нагадалі гасцям мерапрыемства аб псеўданімах, якімі карыстаўся Мікола Чарняўскі — Аўсюг Самасейка, Мікола Сівец.

— Мікола Чарняўскі — гэта імя! Гэта чалавек, якога ў нашай сучаснай беларускай літаратуры можна па праве назваць класікам. Яго творчасць прысвечана дзецям. З якой любоўю і ласкай ён стварае свае самыя шчырыя радкі! — адзначыла Алена Стэльмах. — Мы ўпэўнены, што юбілей Міколы Чарняўскага стаў падзеяй не толькі ў нашай зале, але і ва ўсім беларускім літаратурным жыцці. Мноства бібліятэк зладзілі выстаўкі кніг аўтара, мы ведаем, з якой цікаўнасцю дзеці чытаюць кнігі пісьменніка.

Пісьменніца ўручыла юбіляру Ганаровую грамоту Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь за асаблівыя заслугі ў развіцці беларускай літаратуры і зачытала віншаванне міністра інфармацыі Уладзіміра Пярцова. Алена Стэльмах таксама перадала віншаванні юбіляру ад ганаровага старшыні Саюза пісьменнікаў Беларусі Мікалая Чарніца і ад старшыні СПБ Алеся Карлюкевіча. Міхась Пазнякоў прысвяціў юбіляру верш, які прагучаў са сцэны.

— Я ўпэўнены, што такі чалавек, як Мікола Чарняўскі, — глыба ў нашай культуры, неабсяжная і шматгранная. Чалавек інтэлігентны, надзвычай добры, светлы. Чалавек-сонца ў нашай літаратуры. Сапраўдны настаўнік, папечнік, асоба з вялікай літары.

Прагучалі віншаванні і ад калег. Падзякавала за плённае супрацоўніцтва дырэктар выдавецтва «Народная асвета» Вікторыя Калістратава. Падзялілася ўспамінамі аб доўгіх гадах сумеснай працы дырэктар выдавецтва «Чатыры чвэрці» Ліліяна Анцух. Уладзімір Ліпскі адзначыў непаўторны і асаблівы талент юбіляра.

Увагу публікі прыцягнула ўнікальная пастаноўка, створаная на аснове асобных твораў Міколы Чарняўскага артыстамі Мінскага гарадскога тэатра паэзіі на чале з Вольгай Багушыньскай і Валлянцінай Драбышэўскай.

Праграма свята атрымалася насычанай і разнастайнай, бо для ўдзелу былі запрошаны вядомыя пісьменнікі, кампазітары, не толькі юныя, але і прафесійныя артысты. Са сцэны гучалі пэскі на словы Міколы Чарняўскага ў выкананні салістаў ансамбля народнай музыкі «Свята», ансамбля «Дударыкі» і Яўгена Хаменкі.

Валянцін САЛОМА

Несуцішная песня

Міхал Пташук (1943—2002) па праве лічыцца адным з лідараў беларускага кінамастацтва. Яго работы былі неаднаразова адзначаны высокімі ўзнагародамі на прэстыжных рэспубліканскіх конкурсах і міжнародных кінафестывалях. Кожны фільм, зняты рэжысёрам, становіўся сапраўднай падзеяй, выклікаў цікавасць у калег, крытыкаў і гледачоў. 28 студзеня майстру споўнілася 80 гадоў.



Фота: БелТА.

Міхал Пташук.

(аператар), Ю. Альбіцкі (мастак), С. Картэс (кампазітар), У. Гасцюхін (выканаўца галоўнай ролі) былі ўзнагароджаны Дзяржаўнай прэміяй БССР. Асаблівае прызнанне сярод работ Міхала Пташука атрымала экранізацыя апавесці Васіля Быкава «Знак бяды» (1986). Гісторыя Сцепаніды і Петрака (жыхароў невялікага хутара), якая мела месца ў пачатку вайны, увасоблена на экране праўдзіва, з вялікім рэжысёрскім майстэрствам. Фільм атрымаў Гран-пры на Міжнародных кінафестывалях у Югаславіі (1986) і Вялікабрытаніі (1987); акцёры Ніна Русланава і Генадзь Гарбук былі адзначаны як найлепшыя выканаўцы галоўных роляў.

Імкненне па-новаму асэнсаваць гісторыю краіны, паказаць фарміраванне і выяўленне ў складаных жыццёвых абставінах розных тыпаў чалавечага характару адлюстравана ў гісторыка-псіхалагічных стужках «Наш браняпоезд» (1988) і «Кааператыву "Палітбюро", або Будзе доўгім развітанне» (1992; Гран-пры Міжнароднага кінафестывалю ў Стакгольме, 1993; Гран-пры Міжнароднага кінафестывалю «Залаты Віцязь» у Прыднястроўі, 1994; Спецыяльны прыз журы «Залаты Голем» Пражскага міжнароднага кінафестывалю, 1995).

Рэжысёр шмат зрабіў для ўмацавання і развіцця творчых сувязей паміж беларускімі і расійскімі кінематаграфістамі. Яркім прыкладам такога

супрацоўніцтва стаў вострасюжэтны фільм з элементамі дэтэктыва, псіхалагічнай драмы і гістарычнай хронікі «У жніўні 44-га...» (2000; паводле рамана Уладзіміра Багмолава). Па словах Пташука, гэта была самая складаная работа ў яго фільмаграфіі. Аднак выдатная праца акцёраў, здымкі на месцах, дзе ў часы вайны адбываліся падзеі, што ляглі ў аснову рамана і сцэнарыя, а таксама дакладныя карціны побыту людзей таго часу зрабілі фільм настолькі рэалістычным, што ў гледачоў стваралася ўражанне непасрэднага ўдзелу. Кінастужка з поспехам дэманстравалася на айчынных і замежных экранях і прынесла яе стваральнікам высокія ўзнагароды.

Сярод іншых фільмаў, знятых на беларускай кінастудыі, вылучаюцца прыгодніцкі тэлесерыял «Чорны замак Альшанскі» (1984; паводле аднайменнага рамана Уладзіміра Караткевіча), лірычная камедыя «Гульня ўяўлення» (1995; сцэнарыі Эміля Брагінскага), тэлефільм «Макбет» (1995; экранізацыя трагедыі Уільяма Шэкспіра паводле спектакля Мінскага тэатра «Вольная сцена»). Кінакарціна «У чэрвені 41-га» (2001; іншая назва «Песня Розы») стала апошняй работай рэжысёра. Жыццё Міхала Пташука абарвалася 26 красавіка 2002 года ў аўтамабільнай аварыі ў Маскве па дарозе на цырымонію ўручэння кінематаграфічнай прэміі «Ніка».

Творчасць пастаноўшчыка высокая ацэнена. За вялікі ўклад у развіццё айчыннага кінамастацтва рэжысёру ў 1982 годзе прысвоена званне заслужанага дзеяча мастацтваў БССР, у 1990-м — народнага артыста Беларусі. У яго гонар на будынку Нацыянальнай кінастудыі «Беларусьфільм» у Мінску ўсталявана мемарыяльная дошка. На бацькоўскай хаце ў вёсцы Федзюкі і на фасадзе школы № 13 у Баранавічах таксама ёсць памятныя знакі. У сталічным мікрараёне Лошыца і ў Ляхавічах імем рэжысёра названы вуліцы. У 2004 годзе ў выдавецтве «Мастацкая літаратура» выйшла кніга, прысвечаная жыццю і творчасці рэжысёра, а сінефілы пабачылі дакументальную стужку «Незакончэнная песня. Міхал Пташук» (рэжысёр Віктар Аслук).

Кацярына ВАРАНЬКО,
вядучы бібліяграф
Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі

Эпоха ў гісторыі кіно

Няхай прагучыць бесцырымона, але трэба прызнаць: у новым стагоддзі асірацелае беларускае кіно прыкметна падрабнела. На жаль, спрабуючы знайсці адказ на пытанне «У чым заключаецца веліч і ўнікальнасць рэжысёрскага стылю Міхала Пташука, аднаго з апошніх прадстаўнікоў слаўнай плеяды пастаноўшчыкаў?», непазбежна прыходзіш да такой высновы. Таму словы пра сыход эпохі — не проста рытарычная фігура... Запрашаем вас у невялікую вандровку па кінематаграфіі майстра, падчас якой мы паспрабуем намацаць вузлавяя пункты яго аўтарскага почырку, галоўныя складнікі яго кіно.

Працуючы над сваімі карцінамі, ён пільна ўзіраўся ў чалавека, імкнуўся знайсці нават у апошніх нягодніках штосьці светлае і рэдка выносіў прысуды (хоцяцца думаць, не апошнюю ролю сыграла тут мастацкая кіраўніцтва Георгія Данеліі ў пачатку кар’еры). Сляды гэткага падыходу віднеюцца ўжо ў рабоце «Час выбраў нас» (паказ першай серыі шматсерыйнага тэлепраекта адбыўся ў 1979 годзе).

Нельга не адзначыць, якімі жывымі і натуральнымі атрымаліся героі фільма. Салдаты, бліскуча ўвасоблены на экране маладымі артыстамі і прызнанымі майстрамі сцэны, раптам усведамляюць, што фронт перасунуўся недасяжна

ўгледзецца ў персанажаў — і зразумееш, якія яны насамрэч складаныя.

Чаго каштуе хаця б старэйшы брат галоўнага героя Сцяпан Варанецкі! Да вайны ён быў старшынёй калгаса, немцы ж зрабілі яго старастай гаспадаркі, і цяпер Сцяпан Лукіч вымушаны весці двайную гульню. Няпростая роля стала лебядзінай песняй акцёра Аляксея Эйбазэнкі (1934—1980), адным з найярчэйшых выхадаў за ўсю яго непрацяглую кінакар’еру. Не злітаваўся лёс і над іншым артыстам, задзейнічаным у праекце, — Станіславам Ждзянко. Дваццацічатырохгадовы выканаўца ролі рэзкаватага лейтэнанта Чырвонай арміі Аляксея Небыловіча быў забіты ў бытавым канфлікце падчас здымак...

Асобна вылучым галоўнага героя Івана Варанецкага, увасобленага маладым Яўгенам Герасімавым (можа быць вядомы чытачам па ролі біяробата Вертэра ў фільме «Госця з будучыні»), і надзвычай каларытнага пажылога партызана Мяфодзія Кузьміча (у другараднай ролі адзначыўся народны артыст СССР Яўгеній Лебедзеў). Уласна, ў гэтым працяўляецца першы і адзін са стылеўтваральных элементаў аўтарскага почырку Міхала Пташука — апора на акцёрскі талент. Ён з тых, каго называюць «акцёрскімі рэжысёрамі».

Пташука захапляе работа з артыстамі, менавіта на харызме галоўных герояў нярэдка трымаецца ўвесь фільм. Дадзеная акалічнасць збліжае яго падыход з падыходам пастаноўшчыкаў тэатральных спектакляў. Адсюль і схільнасць вылучаць улюбёнцаў, працаваць з тымі, у кім упэўнены. Так, бадай, няма ў гісторыі беларускага кіно больш плёнага акцёрска-рэжысёрскага тандэма, чым творчае супрацоўніцтва Гасцюхіна і Пташука. Народны артыст сыграў



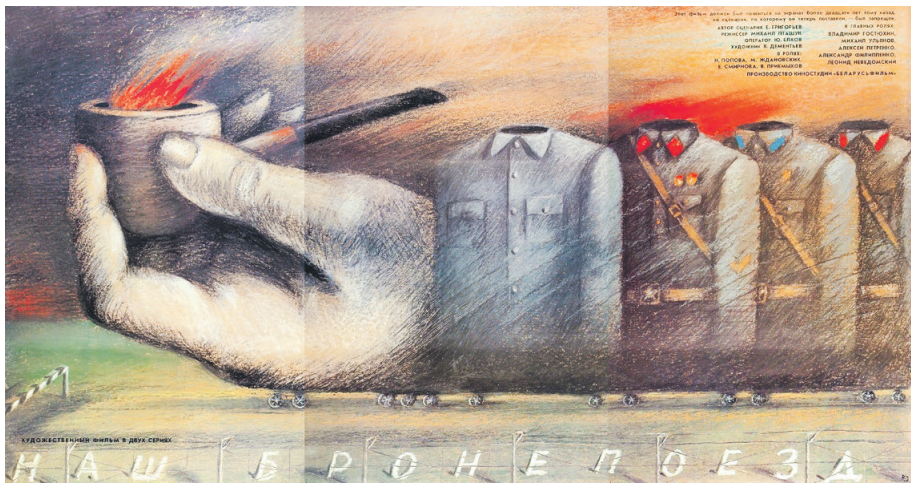
Ніна Русланава ў фільме «Знак бяды», 1986 г.

у чатырох фільмах рэжысёра («Час выбраў нас», «Вазьму твой боль», «Знак бяды», «Наш браняпоезд»). Сяброўскія стасункі звязвалі Пташука і з народнай артысткай Стэфаніяй Станютай, чьё імя таксама неаднойчы фігуравала ў цітрах да яго фільмаў («Час выбраў нас», «Вазьму твой боль», «Гульня ўяўлення»).

Гэткая арыентацыя на акцёраў вымагае адпаведнай інтанацыі. Так, фільмы Міхала Пташука за рэдкім выключэннем размаўляюць на мове буйных і сярэдніх планаў, на мове аскетчных мізансцэн і паслядоўнага мантажу. Ды, варта адзначыць, работы Міхала Пташука наогул досыць гаваркія. Найлепшыя з іх з’яўляюцца экранізацыямі літаратурнай класікі, а ўлюбёны прыём пастаноўшчыка — закадравы голас, які ілюструе ўнутраны дыялог героя.

«У кожным фільме, знятым паводле твораў класікаў, ёсць часцінка мяне самога, маёй маці, суседзяў — людзей, сярод якіх я вырас <...> Калі раней бег ад самога сябе, ад свайго мінулага, то цяпер праходзіш зваротную дарогу. На гэтым шляху адбываецца здабыванне самога сябе, таму што там няма нічога выдуманнага, толькі праўда, якая належыць у рэшце рэшт не толькі табе аднаму, а — з прыходам фільма на экран — усяму народу», — зазначаў майстар.

Бернард ЗАТЫЛКІН



Афіша фільма «Наш браняпоезд», 1989 г.

Першае, што звяртае на сябе ўвагу, калі бярэшся вывучаць фільмаграфію класіка: Пташук быў рэжысёрам надзвычай гуманным, чалавекалюбівым.

Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.

далёка і яны апынуліся ў глыбокім тыле праціўніка. На першы погляд, характары акрэслены груба... Доля праўды ў тым, канешне, ёсць (перад намі ўсё ж такі тэлевізійны праект), ды гэта толькі на першы погляд. Варта крыху

Вобразнае адкрыццё свету

У снежні 2022 года споўнілася 100 гадоў з дня нараджэння Алены Сямёнаўны Васілевіч. У юбілейны перыяд варта было б яе часцей успамінаць — выдатную пісьменніцу і пры гэтым выключна сціплага чалавека. Ніколі не імкнулася яна заяўляць пра сябе, самапіярэцца, увогуле паводзіла сябе стрымана, але нязменна з пачуццём уласнай годнасці. Бог за яе чалавечыя якасці дараваў ёй доўгае жыццё (памерла ў 2021-м).

Я мела магчымасць назіраць тую выключную прыязнасць, якая існавала паміж Іванам Шамякіным і Аленай Васілевіч. Яны ўзаемна вельмі паважалі адно аднаго і па-чалавечы любілі. Некаторыя апавяданні Васілевіч Шамякін называў бліскучымі. Былі гэтыя прэзідэнт і па характарах нечым падобныя, і ўвогуле як калегі духоўна блізкія. Дзіўна тое, што нават інтарэсы дзяцей Шамякіна і Васілевіч аказаліся аднолькавыя. Уладзімір Васілевіч — наш найвыдатнейшы фалькларыст, міфалаг, аўтар некалькіх колькасці кніг. І аўтар гэтых радкоў здаўна цікавіцца міфалогіяй, праўда, не ў плане персанажаў, духаў локусаў, а ў сувязі з мастацкай літаратурай.

Але што абумовіла *імпрэсінг* (вызначальныя абставіны ў станаўленні) пісьменніцкіх дзяцей? Адкрыццё гэтага праліло б святло і на характар пісьменніцкіх індывідуальнасцей іх бацькоў. Усё ж не шмат сярод дзяцей пісьменнікаў міфалагаў. Такая спецыялізацыя дапамагае зразумець менталітэт уласнай нацыі, бо вывучае яе коды, сімвалы, этнічныя прыхільнасці, непарыўна звязаныя з *умяшчальным ландшафтам*, сярод якога народ жыў і створаў сваю гісторыю.

На інтарэсах дзяцей не маглі не адбіцца ідэі бацькоў. Пісьменнікі Шамякін і Васілевіч — дактары сацыяльных навук, хоць без ступеняў і званняў, — аналітыкі, даследчыкі грамадскіх працэсаў і чалавечай псіхалогіі. А яшчэ агульным было раньняе наша з Валодзем дзяцінства ў паэтычнай мясціне пад Мінскам — Доме творчасці беларускіх пісьменнікаў Каралішчавічы. У той час, у 1950-я гады, жылі там пісьменнікі своеасаблівай камунай, як бы адной сям’ёй. Сёння нават цяжка ўявіць. І іх творчасць, і адпачынак пасярод густога лесу былі асветлены прысутнасцю класікаў, вучобай у іх — да 1956 года ў Якуба Коласа, які мясціну гэтую любіў, а таксама ў Міхаса Лынькова з яго літаральна ўніверсітэтам для маладзейшых пісьменнікаў: Я. Брыль, І. Шамякін, А. Васілевіч і іншыя заўсёды з замілаваннем успаміналі вогнішчы Міхаса Ціханавіча з яго бясконцымі аповедамі пра 20—30-я гады. Мы, малыя дзеці, натуральна, у іх не ўдзельнічалі, але агульная атмосфера — з брацкімі адносінамі майстроў паміж сабою, — безумоўна, дзейнічала. У падсвядомасці будучых міфалагаў занатавалася жыццё ў Доме творчасці як *мадэль* існавання грамады, сялянскай абшчыны, у ідэале — нацыі. Асабліва пясчотныя ўспаміны пра Каралішчавічы засталіся ў Валодзі. Блізкасць да прыроды і цёплыя, гарманічныя адносіны ў чалавечым калектыве калег і аднадумцаў як бы абвастралі спрадвечныя архетыпы, якраз закладзеныя ў міфалогіі.

Адной з матывацый звяртання пісьменніцкіх дзяцей да міфалогіі і фальклору — ужо ў сталым узросце — стала чытанне імі ў маленстве дзіцячых кніжак, захапленне народнымі казкамі. Тут таксама дзякуй нашым бацькам. Усё жыццё працуючы са студэнтамі (які ў Уладзіміра Аляксандравіч), я пераканалася: сапраўдныя філолагі атрымліваюцца толькі з тых, хто ў дзяцінстве любіў казкі, у падлеткавым узросце — прыгодніцкія кнігі, а ў юнацтве — фантастыку.

Я не буду пералічваць усе магчымыя матывацыі фарміравання будучых міфалагаў. Гавару не для самарэкламы, а дзеля імкнення разабрацца ў законах *псіхалогіі творчасці*, у тых фактарах, якія спрыяюць фарміраванню крэатыўнасці. Варта і самой зразумець, бо далёка не ўсё раскрыта, а тым больш наш прыклад, магчыма, дапаможа бацькам, выхавальнікам і настаўнікам.

Іван Шамякін і Алена Васілевіч пісалі для дзяцей. Шамякін — у пачатку творчасці і пад канец жыцця. Яго хваліла і здзіўляла, чаму ў яго, рэаліста, дачка — міфалаг, а ўнучкі — фалькларысты і спецыялісты па фантастыцы. Я думаю, што хоць Шамякін па творчым метадазе — рэаліст, але па жыцці — ідэаліст: ён ідылічна ўспрымаў рэчаіснасць, нездарма яго творчасць, пры ўсёй рэалістычнай стылёвай манеры, характарызуе рамантычны і сентыментальны *пафас*.

За А. Васілевіч увогуле замацавалася рэпутацыя дзіцячай пісьменніцы, а значыць, рамантыка. Наш выдатны крытык Алесь Марціновіч пісаў да 100-годдзя пісьменніцы: «...калі акінуць позіркам творчасць Алены Васілевіч, лёгка заўважыць, што аўтар, па сутнасці, пастаянна сочыць за нейкім сваім пэўным чытачом. У самым раннім узросце яму прапануюцца невялікія апавяданні, у крыху старэйшым — таксама творы “малога жанру”, толькі з больш складанай праблематыкай і, нарэшце, калі школьнік ужо здатны самастойна арыентавацца ў падзеях, калі ў яго ёсць пэўная жыццёвая пазіцыя, ён перагортывае старонкі жыцця Ганькі Гурыновіч, калі яна вучылася...»

Сапраўды, тэтралогія Васілевіч пра Ганьку — «Пачакай, затрымайся...» — стала шырока вядомай і любімай у чытачоў-падлеткаў. Я, памятаю, была ў захапленні ад гэтай кнігі. Але сёння прадмет нашай увагі — творы пісьменніцы для малодшага ўзросту, выдадзеныя асобнай кніжкай выдавецтвам «Мастацкая літаратура» (складальнік — Аксана Спрычан) пад назвай «Калінавая рукавічка».

Кніга складаецца ўсяго з трох апавяданняў, праўда, невялікіх. Першае — «Калінавая рукавічка» — у прыцыпе аўтарская казка. Ды і сама пісьменніца яе так назвала. Вядома, што развіццё ўсяго чалавечства ў цэлым своеасабліва паўтараецца ў кожным чалавеку: дзяцінства людской грамады адлюстравана ў маленстве, і дзіця быццам праходзіць міфалагічны ўзрост. Вось чаму так важна чытаць у пэўным узросце — ад трох да дзесяці гадоў — дзецям казкі. Паглыбленне ў міфалогію адбываецца ў Васілевіч праз, кажучы па-навуковаму, аднаўленне анімізму, а для любога дзіцяці — праз *адухаўленне* ўсіх прадметаў, рэчаў, з’яў прыроды. У казцы апавядаецца пра негатыўную рэакцыю дрэў-зайздроснікаў на маладую каліну. Толькі старая яліна-казачніца спачувальна пазірала на прыгажуню каліну, баючыся, праўда, ці вытрымае яна непагадзь і непачцівае стаўленне людзей да дрэў і ўвогуле жыцця лесу. Яліна шмат што перажыла на сваім вяку і ўсяго баялася. Ды і вецер раіў маладой каліне паляцець у цёплы край разам з ім. Ды толькі каліна засталася на радзіме, бо не верыла ў зло. Сапраўды, і вецер, і мудрая яліна памыляліся. Каліна спатрэбілася людзям: яе ягады — лекавыя, і мама з сынам сабралі іх зімою: яны так прыгожа, прыцягальна чырванелі сярод снегу.

У казцы, акрамя дрэў, дзейнічаюць, вядуць гутаркі таксама і жывёлы, птушкі: вавёрка, сава, зялёная дзяцел. У кожнага свая жыццёвая філасофія. А самая правільная аказалася ў каліны — прыносіць дабро людзям.

Другое апавяданне ў зборніку — «Геша» — з рэальнага жыцця: пра гуску Гешу, якая пасябравала з дзяўчынай Наташай.

Міфалагічны ўзрост дзіцяці — гэта, уласна кажучы, асноўны перыяд фарміравання асобы. Ідэалагічны, маральна-этычны каштоўнасці закладваюцца ў сям’і і ў малодшых класах. Прыкладна ў 10—12 гадоў фарміруюцца базавыя патэрны светаадчування. А далей адбываецца толькі раскрыццё гэтых патэрнаў, іх карэкціроўка. Таму так важна ў гэтым узросце чытаць, як спяваў Уладзімір Высоцкі, «патрэбныя кнігі».

Апавяданне «Геша» вучыць дабрыні і спагадзе да жывога. Дзеці палюбілі маладую гуску, гадаваліся разам з ёю.

У дачыненні да гэтага, на першы погляд, вельмі простага па змесце апавядання падзялюся сваім вопытам выхавання пазнаваўчага інтарэсу ў дачок і нават у студэнтаў. Я заўсёды з дзецьмі абмяркоўвала прачытанае і абавязкова выходзіла, так бы мовіць, за межы тэмы ў іншыя сферы, іншыя сюжэты. Так і тут можна раскажаць дзецям пра незвычайную птушку — гуску. Па-першае, гусі намога разумнейшыя, скажам, за кур. Так, гусей можна спакойна адпраўляць пасціся адных за ваколіцы вёскі — яны заўсёды знойдуць дарогу дадому. У апавяданні Геша згубілася, але толькі таму, што апынулася сярод

бязладнага натоўпу людзей, а потым усё ж знайшла свае вароты. Можна раскажаць маленькім чытачам пра выратаванне гусямі Рыма, пра аповесць Сельмы Лагерлёф «Падарожжа Нільса з дзікімі гусямі» — твор не можа не зацікавіць. Абмеркаваць з дзецьмі, чаму раней пісалі менавіта гусінымі пер’ямі. Дзіўна будзе пачуць маленькім чытачам, што гусі, як і лебедзі, верныя ў сям’і птушкі: шлюбныя заключэнні на ўсё жыццё. І такія гутаркі варта з дзецьмі праводзіць рэгулярна. Так і прывучаюць да чытання — абуджаюць пазнаўчы інстынкт рознымі фактамі і жыццёвымі цудамі, звязанымі паміж сабою ў дзіўнае сеціва быцця.

Казкі, гісторыі надзвычай важныя для духоўнага развіцця дзіцяці. У апавяданні А. Васілевіч «Мая падарка» гарадскі хлопчык далучаецца да вясковага жыцця і адначасова спасцігае скарбы народнай мовы. Увесь апавед будзеца на метаніміі: бабуля прапаноўвае паглядзець на «падушачкі», а гэта аказваюцца гусяняткамі, пер’ем і пухам якіх набіваюць падушкі, «сала ходзіць па выгану» — гэта свінні, «хлеб расце ў полі» — жыта. Уласна, раскрываюцца пачаткі вобразнасці.

Кніга Алены Васілевіч выйшла ў серыі «Жывая класіка дзецям»: апавяданні ў ёй розныя па тэмах, але прасякнуты казачнасцю, вобразным адкрыццём свету, такім важным для ўспрыняцця дзецьмі.

Ілюстрацыі да кнігі зрабіла Вольга Барай. На думку рэцэнзента, выбраныя не самыя ўдалыя эпізоды з твораў для паказу — якраз пазбаўленыя вобразнасці.

Але сама кніга адкрые для маленькіх чытачоў і іх бацькоў, настаўнікаў надзвычай цікавую, арыгінальную беларускую пісьменніцу.

Таццяна ШАМЯКІНА

Прысуджаны прэміі ад дзіцячага часопіса

Многія гады адзнакай у галіне дзіцячай літаратуры, афармлення твораў паэзіі і прозы для дзяцей на старонках перыядычнага выдання з’яўляецца прэмія імя Васіля Віткі. Лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР, заслужаны дзеяч культуры БССР Васіль Вітка (1911—1996) 17 гадоў працаваў галоўным рэдактарам «Вясёлкі».

І прысуджае гэтую ўзнагароду рэдакцыя дзіцячага часопіса «Вясёлка». За 2022 год прэміяй імя Васіля Віткі адзначаны знакаміты паэт і прэзідэнт Віктар Гардзеі (у лютаўскім нумары часопіса за 2022 год надрукавана яго паэма «Як мядзведзі тату згубілі»). Таксама прэміяй уганаравана мастачка



Кацярына Бабок — за афармленне вокладак часопіса ў мінулым годзе.

Яшчэ «Вясёлка» прысуджае і прэміі Уладзіміра Ліпскага, лаўрэата Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь, заслужанага дзеяча культуры Рэспублікі Беларусь (Уладзімір Сцяпанавіч рэдагаваў часопіс з 1978 па 2022 год). Яе лаўрэатамі сталі таленавітыя юныя аўтары — Марыя Ягоўдзік за казку «Дзяўчынка-Бульбашынка» (публікацыя ў лістападаўскім нумары «Вясёлкі») і Алесь Гамідава за верш «Наша мова», які надрукаваны ў часопісе ў верасні 2022 года.

У ранейшыя гады лаўрэатамі прэміі імя Васіля Віткі, якая, дарэчы, заснавана ў 2009 годзе, былі ўганараваны Васіль Ткачоў, Віктар Шніп, Алесь Бадак і шмат хто яшчэ з вядомых пісьменнікаў і мастакоў.

Сяргей ШЫЧКО

Нечаканы погляд

Кніга «Кітайцы ў Беларусі: жыццё, праца, вучоба» — адна з тых, якую можна разгарнуць на любой старонцы і зачытацца, акунуўшыся ў свет вельмі інтымных перажыванняў, новага досведу, цікавых падзей і амаль што дэ-тэктыўных сюжэтаў.

Аўтары — яны ж і героі гэтай кнігі — адважныя людзі, якія не пабаяліся ехаць у далёкую незнаёмую краіну. Іх у Беларусь прывяла праца, вучоба або беларуска-кітайскае дзелавое супрацоўніцтва. Усе гісторыі — не выдуманая сюжэты, а рэальныя старонкі жыцця людзей удалечыні ад радзімы, у краіне з іншай культурай, іншым менталітэтам, іншым ладам жыцця.

Але выданне «Кітайцы ў Беларусі: жыццё, праца, вучоба» не толькі пра кітайцаў, пра іх турботы ў далёкім краі, пра вопыт наладжвання побыту на іншым канцы зямлі, развіцця кар’еры і будавання зносін. Насамрэч гэтая кніга — пра нас, тых, хто жыве ў гэтай краіне: пра норавы і звычаі беларусаў, пра наш нацыянальны характар і нашу рэчаіснасць. Гаворачы пра сябе,



героі непрадзюгата і красамоўна апісалі нас: побыт, звычкі, адносіны паміж сабой і стаўленне да гасцей, лад жыцця.

Чытаючы кнігу, даведваемся пра сябе тое, што самі ў сабе ніколі не заўважаем, чаму не надаём значэння, што стала для нас звычайным. А гэта на самай справе можа, аказваецца, здзівіць чалавека з іншай краіны. А часта не толькі здзівіць, але і змяніць.

Адна з гераінь кнігі, пражыўшы ў Беларусі даволі доўга, заўважыла ў свае прыезды дадому ў Кітай, што ёй увесць час здаецца, нібыта маці на яе павышае голас, а то і проста крычыць!.. Так, прызвычаіўшыся да нашай ненадакучлівай манеры зносін, стрыманасці знешніх эмоцый, яна спакваля пераняла не толькі тое, як мы размаўляем паміж сабой, але і... стала крышачку беларускай.

У кнізе шмат кранальных аповедаў пра спагадлівасць беларусаў, пра гатоўнасць прыйсці на дапамогу. І нават калі зрабіць папраўку на ветлівасць кітайскіх герояў, якія пісалі свае гісторыі, усё адно кніга змяшчае зарад душэўнай цеплыні, сапраўднай чалавечай удзячнасці.

З гісторый мы бачым, як сяброўства, што нараджаецца паміж асобнымі людзьмі, становіцца асновай дружбы нашых народаў. Аповеды не нясуць ідэянай нагрукі, напісаны не дзеля птушачкі. Затое яны напоўнены цэлым россыпам прыемных дэталей, чытаць пра якія — адно задавальненне.

Напрыклад, кітайскія аспіранты і студэнты, жывучы ў інтэрнатах у Беларусі, каменданта называюць Гамінь-дан (па назве Кансерватыўнай партыі

Кітайскай Рэспублікі). Проста па падабенстве гучання, так ім лягчэй вымавіць! А яшчэ аказалася, што амаль усе прадаўцы на «Камароўцы» ведаюць некалькі слоў па-кітайску і запрашаюць кітайскіх пакупнікоў на іх роднай мове.

Уважлівы, дапытлівы погляд кітайскіх экспатаў бачыць нас па-іншаму з новага, невядомага нам самім боку Кітайскіх слых інакш успрымае беларускае маўленне і нашу манеру гаварыць. І калі чытаеш кнігу «Кітайцы ў Беларусі: жыццё, праца, вучоба», усё раптам становіцца новым, нязведаным, убачаным упершыню: і постаці рыбакоў на скаваным ільдом Мінскім моры, і смак салёных гуркоў, якія так падабаюцца кітайцам, і шашлык на дачы, і элегантна апранутыя людзі, і хораша прыбраныя бабулі на мінскіх бульвары.

Шматлікія рэчы, з’явы і падзеі раптам выходзяць на першы план. І аказваецца, што з гэтых рысак і драбніц сатканы наш партрэт, а мы яго і не бачылі ў сваім звычайным люстэрку.

Кніга, якая выйшла ў выдавецтве «Усходняя культура» пад агульнай рэдакцыяй Анатоля Тозіка і Лю Сулін, адрасавана шырокаму колу чытачоў.

Алена МІХНЕВІЧ

У спробах асэнсаваць сябе

Як прыемна пагартань староначкі новай кнігі, што, здаецца, толькі-толькі выйшла з друкарні! Як займална павандраваць па кніжнай краме ў пошуках новых уражанняў! І як цудоўна знайсці на палічцы і тое, што даўно жадаў, і нешта нечаканае, пакуль невядомае! Будзем спадзявацца, што сціплы дайджэст навінак выдавецтва «Чатыры чвэрці» натхніць зайсці ў найбліжэйшую кніжную краму, хоць ёсць гіпотэза — чытач «ЛіМа» і так яе пастаянны госць...



Адна з навінак — зборнік «Жаніх па аб’яве». Аўтар — Віталь Кірпічэнка, ураджэнец Іркуцкай вобласці, які з’явіўся на свет у сям’і нашчадкаў перасяленцаў з Беларусі ва Усходнюю Сібір. Палкоўнік Ваенна-паветраных сіл, удзельнік ліквідацыі наступстваў аварыі на Чарнобыльскай атамнай электрастанцыі.

Змест кнігі Віталія Кірпічэнкі склалі аповесць «Рыжы» і апавяданні «Дзеці Сонца», «Калейдаскоп здавальненняў», «Бывай, Марыгула!», «Год змяі», «Чорны абеліск», «Лёнька» і іншыя. Як падкрэсліваецца ўжо ў анатацыі, большасць апавяданняў — гумарыстычныя. Мабыць, у гэтай сувязі ў афармленні вокладкі выкарыстана работа Валянціна Губарава «Каханне лепшае за жыццё» (2017), а назву кнізе дало аднаймае апавяданне.

Героямі аўтарскіх разваг сталі людзі з розным стаўленнем да навакольнага свету (паляўнічыя, вайскоўцы, урачы, настаўнікі, ахоўнікі парадку і тыя, хто не ладзіць з законам). Роздум пра маральны выбар, асэнсаванне сваіх і чужых паводзін — менавіта да гэтага скіроўвае Віталь Кірпічэнка. У большасці твораў чытаецца аўтарскае настаўленне, мяняюцца дзеючыя асобы — але не моўныя звароты, асабістыя характарыстыкі (напрыклад, рэзкасць, запальчывасць ці абыякавасць), пачуццё гумару... Быццам героі — толькі марыянэтка, за якімі бачацца не столькі акцёры, колькі рэжысёр. Між тым некаторыя сюжэты пісьменніка падаюцца вельмі ўдалымі: персанажы пазнавальныя, гісторыі жыццёвыя, а апавядальнік умее падкрэсліць тое, што любіць амагар лёгкай літаратуры.

Аўтабіяграфічныя нататкі, эсэ, інтэрв’ю прадстаўлены ў кнізе журналіста і пісьменніка, галоўнага рэдактара часопіса «Гаспадыня» Зіновія Прыгодзіча. Выданне «Шчасце — служыць дабру», што пабачыла свет у серыі «Асоба і час», — спроба аўтара асэнсаваць сябе ў кантэксце часу. Складанна не пагадзіцца, што мэта стварэння кнігі даволі амбіцыйная. Галоўны герой і аўтар, зрэшты, сам гэта разумеў і палічыў неабходным сёе-тое патлумачыць у невялічкім прадмове. Натуральна, ён падкрэсліў, што кніга вельмі асабістая: маўляў, хоць пісьменнік ў кожным творы і выяўляе самога сябе, з дапамогай выданняў такога роду ёсць магчымасць пагаварыць з чытачом без падтэкстаў. Да таго ж Зіновій Прыгодзіч зрабіў акцэнт на тым, што пазбягаў залішняй суб’ектыўнасці — нават карэктаваў чужыя тэксты, што ўважлі ў выданне.

На што ж звярнуў увагу аўтар у расповедзе аб сабе? Як і варта было чакаць, адкрылі кнігу ўспаміны і разважанні аб малой радзіме, родных сэрцу мясцінах, прыпраўленыя грунтоўнымі гістарычнымі даведкамі. Матывы, якія гучаць у гэтым раздзеле, традыцыйныя для падобных натак: гордасць і горыч, радасць і шкадаванне — у роздумах аб мінулым і сённяшнім. Адрэз паля



гэтага гаворка ідзе пра тое, што звязала будучага пісьменніка са словам. Школа, студэнцтва, праца ў газетах, выкладанне... Знаёмы многім шлях. «Не хочацца гаварыць занадта пафасна, але ўсё ж мушу зазначыць: мне не сорамна за пражытыя гады, — падсумоўвае Зіновій Кірылавіч. — На розных пасадах, у розных, нават самых неспрыяльных, абставінах я імкнуўся годна і шчыра выконваць тую справу, якую мне даручалі, у меру сваіх сіл і здольнасцей служыць яго Вялікасці роднаму Слову». Далей чытачу прапаноўваюць раздзелы, дзе пісьменнік і журналіст становіцца героем журналісцкіх матэрыялаў. Найбольшую ўвагу прыцягваюць даволі вялікія інтэрв’ю (пададзены ў кнізе па-руску) Валянціны Паліканінай для «Беларускай думкі», «Нёмана»: у размове былі закрануты не толькі асабісты лёс і лёс краіны, пытанні літаратуры і творчасці (як падаецца, найбольш цікавыя старонкі кнігі, якія дакладна характарызуюць героя), але і погляды на каханне, сяброўства, бацькоўства... Працягваецца кніга нататкамі розных аўтараў, прысвечанымі творчасці Зіновія Прыгодзіча. Фінальны раздзел — творчыя партрэты Янкі Сіпакова і Генадзя Бураўкіна, складзеныя пісьменнікам і журналістам. Спярша падаецца, што структура кнігі крыху нелагічная, аднак пры падрабязным вывучэнні пагаджаешся, што менавіта такой яна павінна быць. Напрыклад, якраз у аповедах аб кумірах сканцэнтраваны прынцыпова важныя думкі, якімі хацеў падзяліцца Зіновій Прыгодзіч.

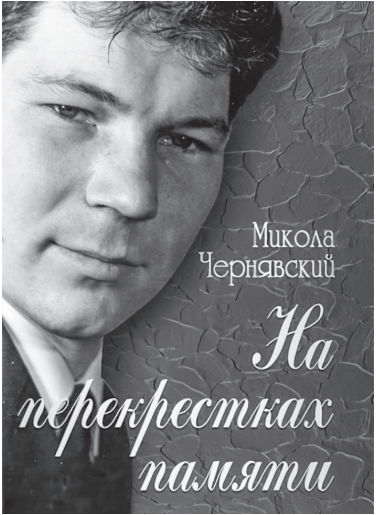
Літаратурныя партрэты і эсэ сабраны ў кнізе «На скрыжаваннях памяці» Міколы Чарняўскага, якая выйшла да 80-годдзя аўтара. Здаецца, абсалютна нічым не тлумачыцца выбар рускай мовы як асноўнай у гэтым зборніку. Узмацняецца гэта неразуменне пры вывучэнні герояў. А гэта Янка Маўр, Рыгор Барадулін, Артур Вольскі, Анатоль Грачанікаў, Яўгенія Янішчыц, Анатоль Сербантовіч, Станіслаў Шушкевіч... Мэта мяркуецца толькі адна — пашырыць кола чытачоў за кошт тых, хто пакуль не вельмі актыўна цікавіцца беларускай літаратурай, зрабіць яшчэ болей пазнавальнымі асобы прэзаікаў, пэртаў, грамадскіх дзеячаў.

«...Выпадкава ці не выпадкова, але з кожным з іх лёс абыхоўся не зусім спагадліва, а ў нейкай ступені нават суро́ва і несправядліва, з нейкай абмежавальнай меркай, даючы магчымасць камусьці прайсці амаль увесць доўгі шлях, камусьці — пераадолець толькі палову яго, а камусьці — раптам спатыкнуцца ў самым пачатку сваёй доўгай дарогі, каб адысці ў Вечнасць, стаўшы адначасова трагедыяй, легендай і загадкавай таямніцай роднай зямлі», — расказвае пра сваіх герояў Мікола Чарняўскі. Большасць эсэ і партрэтаў датуецца апошнім дзесяцігоддзем — напісаны ва ўзросце, калі, лічыць пісьменнік, заўсёды ёсць што расказаць, ёсць чым падзяліцца і шмат каго з удзячнасцю ўспомніць. Асобны герой кнігі, натуральна, — час, уладар дум і лёсаў.

Важная дэталі: назву зборніку даў радок з верша са словазлучэннем «скрыжаванне памяці і болю». Якраз матыў болю так ці інакш гучыць і ў мастацкіх творах Міколы Чарняўскага, і ў мастацка-публіцыстычных. Неназойліва, без надрыву, без непатрэбнага ў тэкстах такога роду пафасу аўтар расказвае пра калег, пра падзеі далёкіх дзён, пра сябе маладога. Цалкам магчыма, менавіта пражытае і перажытае дазваляе разважаць пра свой і чужы лёс спакойна, без разбуральных, хоць і такіх важных і неабходных у свой час эмоцый.

Раздзелы кнігі «На скрыжаваннях памяці» трэба чытаць толькі па парадку. Выхопліваючы асобныя часткі, вышукваючы звесткі пра пэўнага героя, вылучаючы з пісьменніцкага жыцця, пра якое ідзе гаворка, канкрэтныя моманты, можна шмат чаго страціць — і агульнага, і прыватнага.

Яўгенія ШЫЦЬКА



Таццянін дзень

Якія яны, паэткі Таццяны, чыё імя ўтварылася ад старажытнагрэчаскага «tato», што значыць «сцвярджаць»? Слоўнікі характарызуюць тых, хто носіць яго, як энергічных, мэтанакіраваных, здольных ператварыць у яву любую, самую неверагодную мару. Традыцыйна да дня святой Таціяны — падборкі вершаў беларускіх Таццянаў.



Таццяна ДЗЕМІДОВІЧ

У дзяцінстве чароўныя ночы...
Моцна вабіла іх хараство!
Я глядзела, як цені слізгочуць
Па сцяне і ўразаюцца ў ішко...
Цёмны бераг — чужы і далёкі,
Родны бераг — як сэрца Зямлі.
Юда-поўня глядзела ў паўвока,
І, як клюшні, паўзлі карані...
Гульні змрочных істот бесцясных
Ды русалчых кос серабро,
І авен на крылах нябесных
Зоркай яснай глядзеў у акно...
Куды знікла дзівосная казка?
Успамінамі сум замяло...
Бледнатварая ява, бы пастка,
У душы адабрала святло.

А нічога не здарыцца потым —
І аблокі, бы ў моры крыгі, —
Зачапілася позіркам употай
І чакаю душэўнай адлігі.
Ты злуецца — не чую размовы...
Я ляніва ўздыхаю ў адказ.
Так, маўчу, не хачу адмыслова
Гаварыць, што ўсё будзе ў нас:
Свет бясконцых россыпаў зорак
І мелодыі ціхіх лугоў,
Разбжыся, узляці на ўзгорак
Сваіх ясных, усмішлівых сноў!
Уздыхай, бы ў думках мы разам,
Быццам часу ў нас цераз край.
Пашукай у шэпце дрэваў адказы,
У «маўчанку» са мной пагуляй.

Натхненне

Ёсць кропка на карце сонечных мар,
Пункцік у галаве,
Сверб балючы ўнутры!
Мне спаць не дае пісклявы камар:
Бзыкае дзе-нідзе...
Хоць бяжы да гары!
Знак ёсць, што не ўсё само па сабе:
Белы аркуш і жах
пльці і ляццець наноў,
Забыць свежы верш, калі на стале
Стыне кава, а пах —
вынік ці працяг сноў...

Вязніца рыфм, думак і слоў,
Клетачкі памерам з ЛЮБОЎ!



Таццяна СІБЕЦ

Людзі рэжуць зямлю,
Каб укласці ў яе
Жыццё або смерць —

Зерне або чалавека...
Раны зямлі травой пакрысе зарастаюць...

Людзі рэжуць адно аднаго,
Каб укласці ў душы чужыя
Каліва праўды сваёй,
Ды крывавае іх насенне
Нянавісцю прарастае...

Тыя, што рэзалі памяць,
Верылі: з гэтых разораў
Вырасце дрэва хлусні...
Ды ўзыходзяць па-над усім —
Кветкі надзеі.

Азірнуся на дом свой сёння і бачу — дым...
Зазіраю ў люстэрка,
бы ў вочы ўсіх тых, хто не...
І калі папрашу я праўды, літасці і вады,
Ты, калі ласка, Ойча, пачуй мяне!..

Ты не пакінь мне, Госпадзі, часу і дабрыні,
Нават слоў мне не трэба, Божухна,
нават іх!..
Ды калі на зямлі маёй пойдзеш, не абміні
Ні вясёлых маяў, ні верасняў залатых!

Ты пабачыш, што вера трывае
па-над усім,
Ты паверыш, што сонца свеціць
і з-пад аблок.
Божа, ты ведаеш, часам бракуе сіл...
Але смерці няма, ты кажаш...
Зрэшты, яе ніколі і не было...

І мы будзем стаяць перад ім аднойчы,
Глядзець у вочы яго...
Будзем проста глядзець у вочы...
І думаць, што вось нарэшце...
А ён пасміхнецца, маўляў,
ну, чаго ж вы хочаце:
Сюды нават анёлы — зрэдку,
А самалёты — наогул не далятаюць...
Я насмелюся і цябе запрашу на танец...
І пойдзе снег...
Гэта будзе наша з табою тайна:
Калі снег апускаецца,
так пяшчотна і так адчайна, —
Гэта мы там, на небе, танчым...
І Бог усміхаецца,
Бы немаўля ўва сне...



Таццяна ЛАПЦЁНАК

абдымаю рукамі ветру:
парывістая,
стрымваю парыванне
і сядаю ў карэнне дрэў:
калі ізноў нас не стане,
мільёны маіх імёнаў
вецэр праізнча лістоце,
і панясе лістотавы шум
маю душу...

Цень сцэдзіўся
праз мяне —
і лёг на дарогу,
каб люстравецца мае рухі,
зацяняць пачуцці,
падкідваць страхі —
і пацэліў іглоў
свайго позірку
ў месца болю

прастора прашытая шумам,
які пачынае звінец увышыш:
на голках хвояў
звон змыкае гукі ў адно,
і яны сцярушваюцца цішай
мне на веі

азірнулася на сябе:
іду праз думкі:
рукі ў кішэнях,
каб не падняць камень,
кінуты часам наперад

мне падабаецца глядзець у твае вочы
і бачыць у іх сябе,
а ў нябачнай срэбнай смужцы
твайго дыхання
чуць заўтрашнія думкі ўранку,
падобныя да дажджавых шарыкаў,
што растануць у туманох
новых дзён

Слова чуе мяне:
гэтая гульня заварожвае
Слова хоча ўцэлавіцца
з думкі,
узэрненай
салютамі гукаў,
у імя знікнення



Таццяна КАЛЕНІК

Навушнікі

чаго толькі не пачуеш
праз прыгожанькія
прылады ў вушах
якія кожную раніцу
тарпедуюць паўсонны анклаў
на колах
пад назвай
«грамадскі транспарт»

ды што заўгодна
што толькі душа пажадае

і новыя тропы не сваёй мовы
і аркестр віхуроў
пазаземных галактык
і аб'ёмныя гукі
вакол галавы-носу-пальца
і сеанс
аўтаномна-сэнсарна-мерыдыянальнай
рэакцыі

пачуеш
як лямантуе завуголле
вялікага горада
ды насміхаецца хлусня

як марсаход дыхае
разам з планетай
па якой ходзіць

як выхаваны аўтамат
найноўшай мадэлі
вітае гаспадара навушнікаў
ухваляе гаспадара навушнікаў
выгульвае яго

нават пачуеш
як кожны
чуе
сябе
самога

адно не чуе
падарожніка
што крочыць з ім
сёння

Алгарытм сучасніцы

тугі гарсэт працоўнага дня
і ноччу
не адпускае яе

ён падкрадаецца да ложка
на дыбачках даўгіх матузоў
ублытваецца
ў раскудлачаныя яе валасы
пасамкамі месяцовых думак
фастрыгаю дзённых размоў

уплятаецца
ў стужкі сноў
у перавязь сцішаных эмоцый
абрыўкамі гоману
электрычнага павуціння
і вяжа
вяжа
вузлы-вузельчыкі
каб не спазнілася яна
а палове на шостую
зацягнуць яго
зноўку



Таццяна КРЭНЬ

Гэта не я, а кніга трымала мае далоні
і прагна чытала знакі
на чалавечых руках,
Калі загарэлы жнівень раскрыў насцеж
вокны ў доме
(Ён, мабыць, шукаў адпачынак,
вячэру сабе і дах).

У кубку гліняным на кухні няспешина
памешваў гарбату —
З-пад рук яго ціха лілася духмяная
чорная ноч.

Прыкрыўшы фіранкаю месяца,
у кнігі забраў мае рукі —
да ранку гадаць на далонях
той жнівень зусім не ахвоч.
А потым заснуў на канаве
пад стракатанне начное
рудым, як калоссе ў полі,
і мяккім, як лён, катом...

А недзе зялёныя далі
за рэчкай імклівай не спалі,
і цёплы туман гарбату
начную бяліў малаком.



Малюнак Таццяны Каленік.



Марыя ЛЯШУК

Зіма на дваіх

— Ты прыйшла! Божа! Я вельмі хацеў цябе бачыць, але не верыў, што прыйдзеш. Як жа я рады гэтаму!

— Ты лжы, табе нельга падымацца — разыдуцца швы. І хвалявацца таксама нельга.

— Не веру вачам сваім! Колькі ж мы не бачыліся? Колькі?!

— Шмат гадоў. Толькі ты супакойся — урач будзе незадаволены, калі табе стане горш.

— Мне — горш?! Так добра мне ніколі яшчэ не было... Я думаў пра цябе, калі ішоў пад нож. І баяўся, што не прачнуся, спазнюся пакаяцца, папрасіць прабачэння.

— Не трэба пра гэта... Хоць бы сёння... Табе хвалявацца нельга.

— Менавіта цяпер — і ні днём пазней... Якая лёгкая і далікатная твая рука! Не знімай яе з ілба. І другую дай мне. Дзякуй... Я ўдзячны Усявышняму за гэтую сустрэчу, за магчымасць сказаць усё, што столькі гадоў трывожыць сэрца. За тое, што, нарэшце, магу сказаць табе: «Прабач!» Ты памятаеш нашу апошнюю сустрэчу?

— Так.

— Ішоў такі ж снег, як цяпер за акном. Ты памятаеш?

— Я памятаю ўсё.

— Я прыйшоў тады пасля твайго званка, незадаволены і раздражнёны, казаў дзёрзкасці і прыспешваў размову.

— Прашу цябе, не трэба пра гэта...

— Трэба. Ты павінна мяне выслухаць... Ты была тады такой прыгожай! Гэта я потым, праз шмат гадоў, вяртаючыся ў той зомовы дзень, успамінаў тваю шапачку, усю ў снезе, і такі ж кажушок.

І вочы твае, напоўненыя болем...

— Прашу, не трэба...

— ...Прабач, я павінен сказаць усё. Паспець сказаць усё... Але я тады спяшаўся. Да іншай спяшаўся. Потым яшчэ былі жанчыны. І яшчэ. Зрэшты, часам ты прыходзіла ў мае сны. Але раніцай я адмахваўся ад іх, імкнуўся забыцца як мага хутчэй. Іншыя жанчыны маячылі на маім гарызонце... Не-не, не знімай, калі ласка, рукі. Яны нібы сцішваюць боль... Дзякуй... Дык вось. Жыў як хацеў. Апамятаўся, што трэба ажаніцца, калі пераваліла за трыццаць. Аднак не ладзілася ні ў адной маёй сям'і, хоць тройчы рабіў такія спробы. Ды і дзяцей не завёў — спачатку сам не хацеў, потым не жадалі іх.

Ім, як аказалася, патрэбны толькі грошы. А пры маёй пасадзе яны былі немалымі.

— Мне шкада цябе.

— Не трэба шкадаваць — нават гэтага я не заслугоўваю.

— Не дакарай сябе. Час змыў усе мае крывыды.

— Але я сам не дараваў сабе дагэтуль. Хутка пяцьдзясят стукне, а ты перада мною, нібы тады — у заснежанай шапачцы і такім жа кажушкі. І сёння ты таксама ў белым. Халат і шапачка табе так пасуюць.

— Дзякуй.

— Ты не спяшаешся? Працэдуры без цябе зробіць?

— Я папрасіла іншых медсястрычак.

— Дзякуй. Якія ж далікатныя твае рукі!.. Як тады, у дні нашых сустрэч. Праз шмат гадоў я ўспамінаў іх і прасіў Бога дапамагчы пабачыцца з табой яшчэ раз, каб вымаліць прабачэння. Наіўная сельская дзяўчынка, ты даверылася мне цалкам, а я падмануў твае надзеі, сапсаваў жыццё. Калі ўбачыў цябе ў аперацыйнай, чамусьці паверыў, што Бог не дасць мне сысці без гэтай споведзі.

— Аднак мне трэба ісці... Ты будзеш жыць. Хірург упэўнены ў гэтым. А ён спецыяліст высокага класа. Ты павінен жыць.

— Я вельмі хачу гэтага. Асабліва зараз... Але... Скажы мне, скажы хоць цяпер, аб чым ты хацела пагаварыць са мной тады, у нашу апошнюю сустрэчу? Які боль утойвалі твае вочы?

— Навошта варушыць мінулае?

— Скажы, малю...

— Я чакала дзіця.

— ?!

— Тваё дзіця.

— Гасподзь міласэрны!.. У мяне?! Дзіця?! Якое шчасце! Але... Ты... Ты... не пазбавілася ад яго?

— Я вельмі кахала цябе, каб здзейсніць такі грэх.

— І дзе тое дзіця цяпер?

— Ты сапраўды хочаш ведаць?

— Больш за жыццё!

— Твой сын учора аперыраваў цябе.

Дрынам — па... натуры

Надзька з Паўлам пабраліся па каханні. Праўда, Надзі давялося прыкласці нямала намаганняў, каб даказаць, што яна — найлепшая за іншых прэтэндэнтка на званне жонкі высокага чарнявага Пашкі-гарманіста. Бывала, як выйдзе ў круг, як прытопне нагой, зашчабеча высокім голасам прыпеўкі — вачэй не адвесці. А калі падміргне шматабляцальна, то хлапечae сэрца затрымціць, як той асінавы лісток.

Ды і ў працы Надзька была ўвішная. Адным словам, згулялі маладыя ў рэшце рэшт вяслле. Прыгожая пара атрымалася, нічога не скажаш.

Але Надзька неўзабаве стала паказваць свой наравісты характар, спрабуючы ўзяць вяршэнства ў доме. То гэта зрабі, Паўлік, то тое. А калі ён спрабаваў прырэчыць, павышала голас. І ўсё часцей і часцей. Надакучыла гэта Паўлу, але ж нікуды не дзенешся — жонка ёсць жонка, за плот не выкінеш. Чакаў ён у надзеі, што ці сама Надзька зменіцца, ці які выпадак падаспее ды паспрые нешта змяніць у яе паводзінах.

Але Надзька не спяшалася мяняцца, больш за тое, пачала чапляцца да мужа без дай прычыны. Гэта была рызыка з яе боку, бо ўсялякае цярдненне калі-небудзь ды заканчваецца.

Але Нябёсы злітаваліся над маладой сям'ёй і... паслалі на іх вёску навалініцу. Ідэя маланкай прабіла галаву Паўла, і таму, калі гром грукатаў раз-пораз у счарнелым небе і яго ярка асвятлялі маланкі, ён не спяшаўся ў хату. А вось Надзька панічна баялася навалініцы яшчэ з дзяцінства: калі пасвіла вясковых кароў, у чыстым полі ў час такой непагадзі была толькі яна са статкам. А навокал усё страшна грукатала і стрэлы маланак утыкаліся амаль што ў зямлю. На шчасце, усё абышлося, толькі панічны страх застаўся назаўсёды.

Гэта было блюзнерства, але Павел вырасшы ў скарыстаць тое, што адбывалася

ў прыродзе, у сваіх чалавечых мэтах. Надзька схавалася дзесьці за цёмнымі штурамі ў маленькім пакоі і раз-пораз занепакоена клікала яго ў хату.

— Не, не буду хавацца. Усё грызеш і грызеш мяне. Надакучыла такое жыццё. Што будзе, тое няхай і будзе, — гучна адазваўся ён і... моцна стукнуў дрынам па аконнай раме. Потым яшчэ і яшчэ, разам з ударамі грому. Надзька лямантавала не сваім голасам і клялася-галасіла, што больш ніколі не будзе чапляцца да мужа, толькі няхай той хутчэй схавaeцца ў хаце.

Ну, а Паўла і клікаць доўга не трэба. Хуценька шмыгнуў у пакой, дзе ўся ў слязах прытаілася Надзька, моцна абхапіў яе і прыціснуў да сябе, супакойваючы і нешта ласкава нашэптваючы на вушка.

Навалініца хутка сцішылася, а за ёю ўслед змянілася і Надзейка — стала ласкавай і пакорлівай. А калі-нікалі ўсё-ткі спрабавала ўлезці не ў сваю справу, Павел незадаволены, з пагрозай прамаўляў толькі яе імя, і Надзька ў адзін момант згаджалася:

— Добра-добра, Паўлічак, табе відней, як і што рабіць. Я ж толькі параіць хацела.

З тае пары згода прыйшла ў маладую сям'ю. Пра свой учынак Павел доўга нікому не расказваў. А каханай жонцы — тым больш. Навошта? Галоўнае — вынік задавальняў абайх.

Журба блакітных незабудак

Ах, як любіла Вольга яго, свайго Рыгора!.. Зрэшты, называць сваім яго можна было з вялікай нацяжкай, бо меў ён жонку і сына. А яе, Вользіным, становіўся толькі вечарамі, калі ўпотай ад людскіх вачэй сустракаліся яны на палявых дарогах ды вясковых ускраінах.

Гэта было грэшнае каханне, якое не мела перспектывы, бо ён не хацеў сыхodziць з сям'і, а яна і не мела ніякіх надзей на гэта.

Але ім было добра ўдваіх, і з кожнай сустрэчай яна ўсё мацней прывязвалася да Рыгора. Ён стаў сонцам у яе акенцы.

Ах, як жа ўсё-ткі яна яго кахала!.. Так, што не звяртала ўвагі на людскія плёткі, асуджэнне родных, непрыманне строгага бацькі, смутку маці. І гэта ў вёсцы, дзе ад цікаўных вачэй не схавалася. Ідзі запарэч і апраўдайся, калі пад тваім сэрцам ужо стукае настойліва маленькае сэрцачка.

Яе радавала тое новае жыццё, якое ёй неўзабаве трэба будзе даць. А Рыгор спачатку разгубіўся. Яму не хапіла духу прызнацца, нарэшце, самому сабе, што кахае гэтую высокую смуглянку. Што пакутуюць даўно ў разладзе і ён, і яго жонка. Таму і пацягнула да той, якая кахала шчыра і глыбока. Не аднойчы пасля чарговай спрэчкі ён парываўся сысці, толькі кожны раз натыкаўся на светлы ўмольны позірк сына. Пераступіць праз яго давер так і не змог.

Другога сына падаравала яму смуглянка гарачым ліпеньскім днём. Свайго першынца яна назвала імем каханага.

Ён наведваў яе ў сельскай балыніцы на другі ж дзень і пад адкрыта цікаўныя позірк аднавяскоўцаў няёмка працягнуў невялікіх букецік незабудак. З таго самага лугу, шчодро абсыпанага гэтымі блакітнавокімі кветкамі, які захоўваў таямніцы іх сустрэч.

Дзіця Рыгор прызнаў і не саромеўся нават на людзях праяўляць да яго бацькоўскія пачуцці. Абодва яго сыны, народжаныя рознымі маці, былі на дзіва падобныя. Толькі вось Вольга,

усведамляючы немагчымасць нешта змяніць і пабудоваць сваё шчасце на аскепках чужога, усю сваю любоў перанесла на сына. Іх сустрэчы з Рыгорам сталі рэдкімі, а потым і зусім спыніліся. Свой адчай ад безвыходнасці ён тапіў у чарцы, якая аднойчы і прывяла да непапраўнага. Толькі гэтым няшчасці яго сям'і не завяршыліся — фатальным стаў аўтацягнік і для яго жонкі. Ён сын у пошуках шчасця з'ехаў з вёскі. Былём парасла некалі дагледжаная сядзіба.

Страта Рыгора незажыўнай ранаю пакла сэрца Вольгі. Ні час, ні жыццёвыя клопаты не гасілі яе тугу і смутак па ім. Толькі сыноч, яго дакладная копія, разбаўляў самотнае жыццё Вольгі. Ён быў яе адзінай радасцю і надзеяй на спакойную старасць...

...Бяда прыйшла ў яе дом нечакана. Ніколі не хварэў і не скардзіўся на недамаганне атлетычнага складу Грыша, ды з вечара раптам адчуў сябе дрэнна. Аднак выклікаць «хуткую» не дазволіў.

А раніцай было ўжо позна...

Вольга ператварылася ў цень. У чорным адзенні штодня раніцай і ўвечары ішла яна да свайго сына, падоўгу сядзела каля свежанасыпанай магілы, углядалася ў фатаграфію на жалезным крывы.

Грышу пахавалі недалёка ад бацькі, а таму Вольга заходзіла і да яго і абодвум скардзілася на сваю адзіноту. Яна страціла сэнс існавання, ужо не было дзеля каго жыць і працаваць.

На лузе Вольга рвала блакітнавокія незабудкі і несла іх сваім Рыгорам. Той раніцай яна спяшалася трапіць да іх крыху раней — быў дзень нараджэння сына. Звыкла паклаўшы букецік спачатку на магілу старэйшага, паспяшалася да малодшага і... ледзь не абамлела: да болю знаёмая мужчынская фігура ў смутку застыла каля апошняга прытулку яе сыночка... Не, цуд не адбыўся, з вечнасці да жывых яшчэ ніхто не вяртаўся. Калі прайшло здранцвенне, Вольга нарэшце зразумела, хто апярэдзіў яе. Скрозь сваё гора яна з цяжкасцю ўспрымала сельскія навіны. І гэтую таксама ўсвядоміла абрыўкамі. Старэйшы сын яе Рыгора вярнуўся ў вёску, так і не наладзіўшы за ўсё гэтыя гады сваё жыццё. Пакуль што спыніўся ў далёкай радні. Толькі каму патрэбен лішні рот? І вось ён тут, каб ушанаваць памяць бацькі і брата.

Упершыню за столькі цяжкіх дзён на сэрцы Вольгі раптам пацяплела. Яна падышла да маладога мужчыны і моўчкі спынілася побач. Кожны нейкі час думаў аб сваім. А потым ён папрасіў расказаць яму ўсё пра яе Грышу.

Сонца пераваліла далёка за поўдзень, калі яны вярталіся ў вёску. Моцная мужчынская рука падтрымлівала яе напружаную, з надзьмутымі венамі руку. Камячок цяпла, які раптам з'явіўся на сэрцы, не знікаў. На імгненне ёй здалося, што гора, якое здарылася ў яе жыцці, проста страшны сон. Да рэальнасці яе вярнуў сваёй песняй маленькі жаўрук, які нібы застыў над жоўтым жытнім полем. Ах, як жа любіла яна сваіх Рыгораў!

— Пераходзь, сыноч, да мяне. Пакой нашага малодшага свабодны. Навошта табе мучыцца аднаму? Бацька з братам ухвалілі б мяне, — прамовіла Вольга гэта амаль скорагаворкай, апярэджаючы прырэчаны. І калі іх не пачула, з палёгкай уздыхнула.

З сініх нябёсаў лілася на разамлелую ад ліпеньскага сонца зямлю дзіўная песня жаўрука, як гімн усёпераможнаму жыццю...

Расчыненыя дзверы яго паэзіі

Згадваю яго па той, не так ужо і блізкай у часе нарадзе-семінары, што ладзіў часопіс «Вожык» для сваіх «свежых» літаратурных сіл. Шчыравала цёплая і сонечная восень 1962 года, і ў каралішчавіцкім лесе ўсё ззяла і пералівалася барвамі, гарэла золатам бярозавага жаўталісту, дыхала мяккім і ціхім водарам адыходзячага бабінага лета. Маладым нагам лёгка хадзілася па караністых, прысыпаных прысохлым лісцем сцяжынах, і сама дрымотная цішыня, здавалася, радавалася нашай хадзе, бо ў такт крокам гучалі і яшчэ нейкія вясельныя словы. Дзівам трапіў я на тую нараду, бо гумарыст з мяне быў аніякі. Спрабаваў нешта там рыфмаваць, але смешнага нічога не атрымлівалася, можна было смяяцца толькі з маёй бездапаможнасці ў гумарыстычных намерах. Добра памятаю, што ў той дзень ад'езду хадзіў я бязмэтна па калідоры Саюза пісьменнікаў, які месціўся па вуліцы Энгельса, і, відаць, нечым прыглянуўся галоўнаму рэдактару «Вожыка» Паўлу Кавалёву.

— Паедзем, хлопца, вучыцца пісаць гумар! — збянтэжыў ён мяне нечаканай прапановай.

— Дык я ж гумару не пішу, — пачаў я нібыта апраўдвацца.

— Будзеш пісаць. Мы ж едзем вучыцца, а не пісаць, — падахвоціў ён тым жа жартоўным тонам.

І мы паехалі. Там, у Каралішчавічах, было, вядома ж, каго паслухаць і ў каго павучыцца. Той жа маладой памяццю запомніў і другога мужчыну, не надта гаваркога, як здалосся, але вельмі прыветлівага і лагоднага. Ён апіраўся на кавенку, а вуснамі з лёгкім прыўсмахам пасмоктаваў бліскучы муштук з цыгаркаю. Сяргей Сцяпанавіч Дзяргай — гэта быў ён, хто мне дужа спадабаўся. А вершы мае ён пахваліў потым. Асабліва — лірычныя. А гумарыстычныя я пачаў пісаць ужо там, у лесе, нібыта ў апраўданне за сваю прысутнасць тут. Адзін з іх ён потым нават надрукаваў у той самай «Бібліятэцы «Вожыка»». Кнізе далі назву «Працяг знаёмства». Гэта камусьці тое друкаванне было працягам знаёмства, а мне, жылёнаму студэнту, — самым пачаткам яго, хай і не зусім удалым, але радасным. Любіў ён маладых і падтрымліваў іх, як толькі мог. Гэта ён першым заўважыў таленавітых хлопцаў-студэнтаў Я. Сіпакова, Р. Барадуліна і Б. Сачанку і прыхіліў у «Вожыку». І як жа ўдала яны саспелкаваліся тады пад псеўданімамі «Сібарсач».

Тады, у шасцідзясятых, таго ўжо, мінулага веку, паэзія сапраўды гучала на поўны голас. Наогул, гэта быў яе залаты час. Хрушчоўская «адліга» надавала моцы паэтычным словам, яно шырока заяўляла пра сябе са старонак газет і часопісаў, з радыёперадач, са сцэн і стадыёнаў. У вершах С. Дзяргая чулася сваё, адметнае гучанне, было яно з нейкай нязмушанай спасылкай на час, з абноўленай свежай рытмікай, з філасофскай заглыбленасцю ў з'явы і падзеі новага часу.

Заўсёды, пішучы пра паэтаў, мы шукаем у іх нейкіх праграмных вершаў, якімі і вызначаецца асаблівасць іх літаратурнай хады і шляху. Творчая адметнасць на тое і існуе, каб было відаць сапраўднае аблічча кожнага творцы, каб быў адчувальны і сам характар творчага пошуку. Сваё праграмнае Сяргей Дзяргай, магчыма, сказаў і пазнавата, недзе на пачатку тых ужо згаданых шасцідзясятых. У вершы «Мая мэта» чытаем:

Асушыць —
дзе яшчэ забалочана,
Даплаціць — дзе яшчэ не даплочана,
Там прайсці —
дзе было не дазволена,
Дасаліць —
дзе было недасолена.



Сяргей Дзяргай.

І разбавіць —
дзе перасалоджана.
Распагодзіць —
дзе нераспагоджана.
Развяселіць усё,
што засмучана.
І злучыць,
што калісьці разлучана.
І апець,
ўсё яшчэ неапетанае...
Вось такую
паставіў мэту я.

«Апецц усё яшчэ неапетанае» — мэта для аднаго творцы не такая простая, нават немагчымая. І такую задачу паэт хутчэй за ўсё ставіў перад усёй айчынай паэзіяй, а не толькі перад адным сабой. Наогул, аб месцы мастацтва ў жыцці, аб сутнасці самога мастацтва С. Дзяргай разважае шмат дзе ў сваіх вершах. А прызначэнне самога мастацтва ён бачыць вось у чым:

Каб соль не страціла
Ўласціваю ёй солкасць,
А песня — гукаў
Трапяткіх і кволах,
Вясёлка — колераў,
Каханне — шчырасці,
А чалавек душы сваёй
Вялікай, несмяротнай —
На свеце існуе
Мастацтва.

Тут ужо яскрава праглядаецца і сама творчая канструкцыя аўтарскай выбудовы верша. Да сваёй галоўнай думкі ён падыходзіць разважліва, даючы ёй прайсці і адным, і другім калідорам, пакуль не адчыняцца галоўныя дзверы. Варта адзначыць, што сваё паэтычнае «Я» паэт шукаў доўга і пакутліва, дбаючы і пра эмацыянальнае напаўненне радка, і пра глыбіню думкі, і пра тую ж адметнасць самой формы. Дзяргаеўскі верш, які ніколі не адпрэчваў традыцыйна-народнага, звыклых фальклорных вобразаў, смела ўбіраў у сябе больш сучасныя, імкліва-гукавыя рытмы, добра агучваўся дакладнаю рыфмаю. Аўтар не пераставаў здзіўляць чытача і свежымі, яшчэ нерушымі словамі. Ён смела звяртаўся да таго ж верлібра. Часта форму верша і яго інтанацыю падказвала сама тэма. Прыкладам можа быць верш «Трое ўначы». У згаданым творы ўся энергетыка зыходзіць з адчування самой трагічнасці моманту. Даводзіцца і самі радкі прамаўляць нібыта з прытоеным дыханнем:

Па правую руку ішла
Мужнасць,
Па левую, крыху адстаючы, —
Страх.
Ноч прыслуховалася да нашых крокаў.
Ноч углядалася ў нас цямянымі бельмамі.
Ішлі...

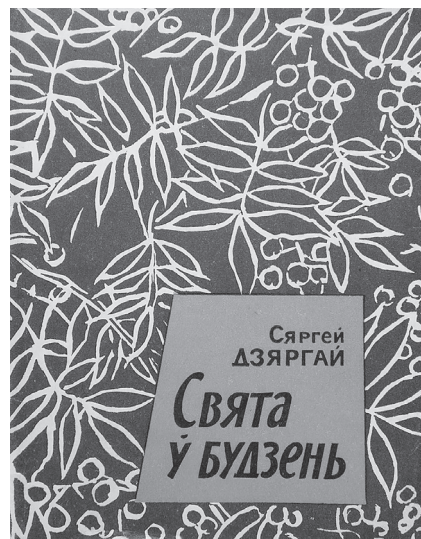
Малюнак часоў вайны. Ці не ўзята гэта з самой біяграфіі паэта? Тут і рытм

кроку добра адчуваецца: ён то запаволены, з прыслухованнем і заміраннем сэрца, то імгненна прыспешаны. А далей пачынаюць крочыць самі словы, у якіх мы слыхам сваім ловім чалавечае дыханне. Яго перадае і неаднаразовым паўторам тое ж нямецкае «halt», пададзенае і рытмічнай структурай, і графічным малюнкам. Гэты тэхнічны аўтарскі прыём спрацоўвае бездакорна. Аўтар разумее, што паэзія выйграе толькі тады, калі сродкі, якімі яна карыстаецца, вынікаюць з самой задумы і зместу. Часта перавага нечага аднаго бывае не толькі недастатковай, але і шкоднай. Сапраўднаму майстру такое не пагражае. Сяргей Дзяргай быў у гэтым упэўнены. Ён ведаў, што камертон душы, на якім ён звярае кожны свой верш, вельмі чуйны.

Недзе зусім блізка па гучанні з вышэйзгаданым стаіць і верш «Патруль». Зноў жа — крокі, хада, і ўсё нібыта агучана рэхам праз біццё самога сэрца. Не хацелася б называць гэта нейкім прыдуманым аўтарскім прыёмам, хутчэй за ўсё — стыхійнае сведчанне самой хады.

Гэта толькі адна старонка з паэтычных сяганняў паэта. У іншых было і шмат іншага: і весялейшага, і змрачнейшага. Не проста так сабе прамовілася аднойчы: «...Ува мне і маўчыць, і крычыць // І праклятае, і святое».

Не спяшаючыся, спакваля працаваў у паэзіі С. Дзяргай, хоць друкавацца пачаў за тры гады да вайны. Таксама позна. «А няма куды спяшацца», — казаў ён сам сабе. І жыць і тварыць лепш за



ўсё не спяшаючыся. Другі зборнік «Крэмень аб крэмень» прыйшоў да чытача ў 1958-м. Было б памылковым бачыць у гэтай назве нейкае крэсіва. Не, крэмень аб крэмень агню не выкрасіш, патрэбен яшчэ метал. Аўтар тут намякае на супрацьстаянне цвёрдага з цвёрдым. Гэта амаль тое, калі сутыкаюцца ў двубой адразу дзве праўды. Але самай значнай, этапнай кнігай Сяргея Дзяргая варта лічыць «Чатыры стыхіі» (1962). Яна мела шырокі розгалас у літаратурным свеце, яе не абмінала доўгі час сваёй увагай і крытыка. Нездарма кніга была адзначана самай прэстыжнай тады Літаратурнай прэміяй імя Янкі Купалы (сёння гэта дзяржаўная прэмія). Назву зборніку даў аднайменны цыкл, на які паэта натхнілі палотны французскага мастака Франсуа Рэнэ: «Паветра», «Вада», «Агонь» і «Зямля». Калі мастацкае адштурхоўваецца ад таго ж мастацкага, атрымліваецца часта вельмі дзіўны і нечаканы па сваім эмацыянальным накале спляў. Тут таксама ёсць штосьці ад крамнёвасці супрацьстаяння. Спрадвечнае і жыццёвае, пяшчотна падсвечанае пачуццём таго ж кахання, набыло такую выразную філасофскую абгрунтаванасць, нібыта сапраўды ў адным выбуховым уздыху сышліся і паяднеліся адразу чатыры найгалоўнейшыя стыхіі жыцця. Задума паэта сталася шчасліва і бездакорна рэалізаванай. Чатыры стыхіі яшчэ больш акрылілі ды ўзвысілі самую галоўную для аўтара стыхію — яго паэзію.

Крытыка мала пісала тады пра паэмы Сяргея Дзяргая. А было відаць, што яго задумы і пошукі ўжо даўно не ўкладваюцца ў рамкі нават разгорнутага верша. Ды і сама думка паэта была падрыхтавана да разгорнутасці зместу, нейкіх роздумных паваротаў ад рэальнага да ўяўнага з абавязковым філасофскім падсумаваннем. Усяго ў набытку аўтара каля дзясятка паэм. Магчыма, і не спраўдзіла аўтарскіх спадзяванняў яго паэма «Шаша энтузіястаў», дзе аўтар так арганічна, нават стылёва наблізіўся да творчасці Пушкіна. А вось другая «На ласкавым хлебце», як мне здаецца, проста ў свой час не была як след прачытана. Мяне і сёння захапляе вобразнае апісанне сядзібы ў гэтым каларытным творы:

Хата з малёваным пеўнікам,
З ганкам, падобным да кліраса,
Калядным пісаным пернікам
Побач царквы прытулілася.
Бэзам абсаджана дворышча,
Тынам з бяргавя аточана,
Пахне антонаўкай хораша.

Выйграваў паэт у добра скандэнсаваным праз думку паэтычным матэрыяле, грунтоўна выстраеным у арыгінальную форму з элементамі народнага песеннага жанру.

...Лагодны чалавек з кавенкаю ды муштукіком прывабліваў сваёй гасціннасцю. У яго цеснай мінскай кватэры вельмі ўтульна пачуваліся маладзейшыя паэты, чыталі свае смелыя, а то і наіўныя вершы, а болей слухалі яго, інтэлігентнага. Але Лойка тэа сустрэчы прыгадае так: «Гаварылі мы заўсёды пра паэзію, і вечары ніколі не доўжыліся. Не, гэта быў не падрыў аўтарытэту літкансультацыі пры Саюзе пісьменнікаў... Усё было цікава. Галоўнае — без навіязвання нам сваёй волі, без катэгарычнасці, як роўны з роўным, хоць роўнасці не было: сустракаліся складанага жыццёвага вопыту чалавек і наіўны падлеткі, майстар слова і пачынаючыя».

Сваё можна схаваць ад чужых — ад сябе не схаваеш. Усе размовы на тых вечарах са студэнтамі зводзіліся толькі да паэзіі. А ў лёсе асабістым было столькі цяжкага, нават трагічнага. Усё жыццё неадступна хадзіла за ім яго хвароба. Тады, у 1927 годзе, з-за яе мусіў нават пакінуць вучобу. Праз многа гадоў яна зноў нагадае пра сябе.

А як пачувацца чалавеку, якога раптам беспадстаўна аб'явілі ворагам народа? Недзе ў сярэдзіне 30-х яго арыштавалі і прыгаварылі да трох гадоў зняволення. А потым спахапіліся, адмянілі прысуд. І ён паехаў у вёску і жыў у брата. Ліха як быццам абмінула. Ды не, не абмінула. У 1939 годзе пра яго нечакана ўспомнілі. І ён апынуўся ў высылцы ў Казахстане.

У 1941 годзе вярнуўся ўрэшце на радзіму. Пасяліўся ў прыгарадзе каля Навабеліцы. А тут пачалася вайна. І ён бярэ на сябе непасільныя змагарныя абавязкі: трымае сувязь з партызанамі, распаўсюджвае літаратуру. Сядзіць нібыта на паражавой бочцы, бо хавае і ўзрыўчатку. Потым у вершы пра гэта скажацца так:

Жыцця — не было,
Але не было і смерці,
Быў — дух, ператвораны ў полымя.

І будучы цяжка хворым, да самай смерці ён не застаецца без сяброў, без тых жа размоў пра паэзію, пра тое, што пісалі іншыя. Быў у паэта клопат пра вершаванае слова, пра яго заўтрашні дзень. І жыццё сваё, хоць і нялёгкае, нават пакутлівае, ён пражыў годна, пакінуўшы нам, як прыклад, і шчырую паэзію разам з запрашэннем у яе: «Прыходзьце, людзі добрыя, прыходзьце! Стукайце ў дзверы маёй хаты!» Дзверы яго паэзіі, як і хаты, ніколі і не зачыняліся. Яны шырока расчынены для нас і нашчадкаў і сёння.

Казімір КАМЕЙША

Цікавай падаецца такая статыстыка. У Другім усесаюзным з'ездзе савецкіх пісьменнікаў у 1954 годзе ўдзельнічала ў якасці дэлегатаў 28 прадстаўнікоў Беларусі і 10 — Кыргызстана. Ці сустракаліся яны — напрыклад, Якуб Колас і Кубанычбек Малікаў (кыргызскі пісьменнік, дарэчы, і выступаў на з'ездзе)? Ці, можа быць, размаўлялі ў кулуарах Максім Танк і Цеміркул Уметаліеў?.. Ужо ў 1954 годзе ў Фрунзе (сённяшні Бішкек) пабачыла свет кніга вершаў Янкі Купалы ў перакладах Ц. Уметаліева. Пасля гэты зборнік выйдзе яшчэ і ў 1982 годзе...

ў «Энцыклапедыі літаратуры і мастацтва Беларусі». З 1918 да 1986 года ў Беларусі выйшла 8 кніг кыргызскіх аўтараў на беларускай мове. Дарэчы, за той жа час у Кыргызстане пабачылі свет 16 кніг паэзіі і прозы беларускіх пісьменнікаў на кыргызскай мове. Толькі раманы Івана Шамякіна выходзілі двойчы — у 1962 і 1986 гадах. Перакладчыкі — У. Шаршаналіеў, У. Умралін. Творы Васіля Быкава выдаваліся ў Кыргызстане кнігамі чатыры разы — у 1971, 1978, 1979, 1980 гадах. І зборнік выбранай паэзіі Янкі Купалы (нагадаем, у перакладзе Ц. Уметаліева) выходзіў у Фрунзе двойчы — у 1954 і 1982 гадах. А што ж у Беларусі... Знаёмства з творами кыргызскіх пісьменнікаў пачалося яшчэ ў 1930-я, пра што

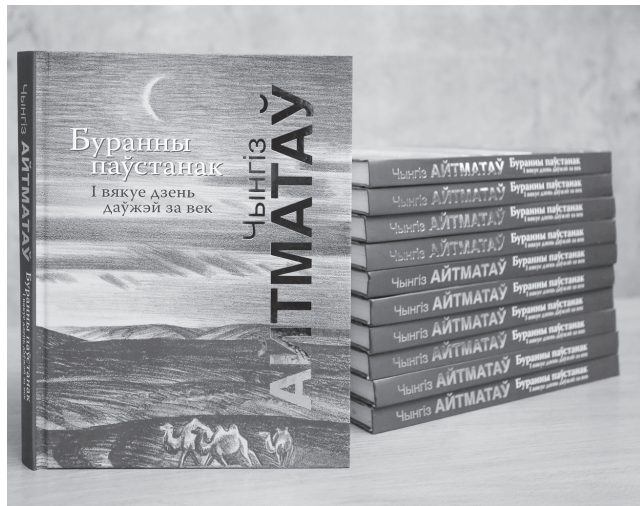
«Звязда», дзе на інтэрнэт-партале «Сугучча. Літаратура і публіцыстыка краін Садружнасці» («Созвучие. Литература и публицистика стран Содружества») знайшлося месца старонцы «Літаратурны Кыргызстан». Матэрыялы размяшчаліся на трох мовах — у залежнасці ад мовы арыгінала: беларуская, кыргызская, руская. Ёсць і пераклад аднаго верша Ф. Скарыны на кыргызскую — перакладчыкам выступае Таштанбек Чакіеў. Змешчаны артыкулы «Кыргызская літаратура», «Літаратура кыргызаў у савецкі перыяд» і іншыя даследаванні, нарысы жыцця і творчасці пісьменнікаў, арыгінальныя мастацкія творы. Якраз такі адрас дае магчымасць знаёміцца ў канцэнтраваным выглядзе з партрэтамі кыргызскага прыгожага

Настрой — на дружбу

Развал Савецкага Саюза парушыў, здавалася б, досыць трывалыя міжнацыянальныя літаратурныя сувязі, якія сталіся ўжо выразнай практыкай інтэрнацыянальнай палітыкі вялікай дзяржавы. Ці здолеем мы вярнуць ранейшыя стасункі, узняць іх на новыя вышыні? Ці ўсё ж толькі і застанецца нам жыццё успамінамі пра літаратурнае сяброўства, у тым ліку беларусаў і кыргызаў?..

Давайце паспрабуем зрабіць некаторыя аглядзіны... У серыі «Сугучча сэрцаў», здзейсненай у 2013 годзе ў Выдавецкім доме «Звязда», ёсць і кыргызстанскі томік прозы і паэзіі — «Жывое слова». І хаця выдадзены ён на рускай мове, усё ж таксама з'яўляецца сведчаннем стасункаў літаратур Беларусі і Кыргызстана. І ўкладаўся ён беларускім бокам. Усе кыргызскія вершы і прозу для зборніка падбіраў паэт Алесь Бадак, які, дарэчы, выяўляе сябе і чуйным перакладчыкам.

У той кнізе да чытача, які яшчэ, магчыма, усё ж цікавіцца развіццём літаратур на постсавецкай прасторы, прыйшлі вершы, урыўкі з раманаў, апавяданняў Мара Байджиева (урывак з «Казання пра Манаса»), Рахіма Карымава, Вячаслава Шапавалава (піша на рускай мове; перакладае кыргызскую паэзію; уганараваны званнем «Народны паэт Кыргызстана»), Турсбека Мадылбая, Тазагуль Закіравай, Кадыркула Амаркулава, Нурлана Калыбекава, Туленды Курманаліева, Святланы Суславай. Беларускую частку кнігі склалі творы Вячаслава Адамчыка, Барыса Беляжэнкі, Аляксея Дударова, Мар'яна Дуксы, Уладзіміра Навумовіча, Сяргея Карыцькі, Аляксандра Брыта, Паўла Вераб'ева, Раісы Дзэйкун.



і нагадвае «Энцыклапедыя літаратуры і мастацтва Беларусі». Але, зразумела, па-сапраўдному прадстаўленне далёкага ад нашай Айчыны сярэднеазіяцкага прыгожага пісьменства пачалося ў пасляваенныя гады, у 1960-я і пазней. Выйшлі аповесці Чынгіза Айтматава — «Джаміля» (1962) і «Бывай, Гюльсары!» (1971). У 1971-м — зборнік «Кіргізскія народныя казкі». Таксама асобна выходзілі кыргызскія народныя казкі «Макмут» (1971) і «Як хлопчык горад выратаваў» (1972). У 1964 годзе пабачыла свет аповесць Ш. Бейшаналіева «Кычан».

Але ж і ў калектыўных зборніках, як і ў перыёдыцы Беларусі, выходзіла шмат вершаў і апавяданняў кыргызскіх пісьменнікаў. Так, асабліва шмат беларускімі перакладчыкамі было зроблена, калі ў Мінску пачалі выходзіць альманахі мастацкага перакладу: «Даляглыды», «Братэрства», «Ветразь».

Асобна добрае слова трэба сказаць пра беларускага дзіцячага паэта і перакладчыка Міколу Чарняўскага, які неймаверна часта прадстаўляў творчасць паэтаў народаў колішняй савецкай прасторы ў «Бярозцы» і «Вясёлцы».

Нядаўна плён яго намаганняў у гэтым кірунку падсумаваны выданнем аўтарскай анталогіі перакладаў з дзіцячай паэзіі свету — «Як зрабіць вясёлым дзень». А ў выпуску альманаха «Ветразь» за 1988 год беларускі творца змясціў падборку вершаў кыргызскай паэтэсы Нінанкан Джундубаевай з пяці вершаў. Ёсць там і «Кіргізскія коні»: «Кіргізскія коні, легендай вы сталі, // Мае скакуны, вазакі і ратаі. // На вас мы каменне ў падмуркі вазілі, // Здзіўляліся ўпартасці, // Казачнай сіле. // Па горных вяршынях, // Што ў хмары спавіты, // Пад не-бам, // Дзе золата з нетраў здабыта, — // Я чую здалёк вашу, коні, хаду...»

Пачатак быў яшчэ ў 1982 годзе. Менавіта тады Мікола Чарняўскі надрукаваў у часопісе «Бярозка» свой пераклад верша Нінанкан Джундубаевай «Горныя кветкі».

Сярод перакладчыкаў кыргызскай паэзіі на беларускую мову — Раіса Баравікова, Казімір Камейша, Васіль Зуёнак, Іван Калеснік, Уладзімір Шахавец, Мікола Федзюковіч, Мікола Хведаровіч, Мікола Аўрамчык, Мікола Мятліцкі і інш.

А ў працяг прадстаўлення кыргызскай літаратуры ў Беларусі — работа на сайце Выдавецкага дома

пісьменства, дазваляе рабіць свае высновы ды следам выбудоўваць новыя, болей трывалыя беларуска-кыргызстанскія літаратурныя стасункі. Шкада, што ўжо некаторы час назад партал перастаў працаваць...

Безумоўна, асновай перакладчыцкай працы, як паказвае жыццё, з'яўляюцца асабістыя прыхільнасці мастакоў слова, іх уласная творчая ініцыятыва, іх пакліканне на ўбачаную і асэнсаваную з'яву. Пацвярджаюць гэта і словы параўнальна нядаўняга інтэр'ю народнага пісьменніка Кыргызстана Чынгіза Айтматава газеце «СБ. Беларусь сегодня»: «У літаратуры, творчасці, калі можна ў дадзеным выпадку прымяніць гэты тэрмін, мы з Васілём Быкавым былі аднакашнікамі. Адно пакаленне, адно разуменне многіх рэчаў. Канешне ж, Васіль Быкаў — фігура знакавая, гэта эпоха ў савецкай літаратуры, якая прарывалася, ачышчала сябе і атачэнне. Нягледзячы на многія перашкоды ў тагачаснай ідэалогіі. І гэта нас збліжала. Здаецца, зусім нядаўна мы былі ў Германіі на адной канферэнцыі. Жылі некалькі дзён у адным доме. І стасункі з Васілём Уладзіміравічам мяне натхнілі... Але болей за ўсё помню адзін маскоўскі сімпозіум. Абмяркоўвалі агульнасусветныя тэмы. Тады моднай была барацьба за мір. І вось я, магчыма, універсальна па тым часе падышоў да тэмы, назваўшы людзей усёй планеты зямлянамі. Хацелася акрэсліць адзінства, нашу сусветную еднасць. Жывём жа мы разам. І тады адзін з цэкоўскіх тыпаў — дакладна не помню яго прозвішча — выйшаў на трыбуну і кінуў мне папрок: «Адкуль вы ўзялі гэты буржуазны тэрмін? Што, класавы вораг — таксама наш зямлянін?» Там прысутнічаў і Васіль Быкаў. Якраз Васіль Уладзіміравіч выступіў следам за цэкоўцам. І патлумачыў, што калі мы вечна будзем дзяліць усіх па класавым прынцыпе, то наўрад ці да чаго добрага гэта прывядзе. Скажаў гэта пераканаўча, выразна. Мужнасць пісьменніка — адзіная катэгорыя, якая здольна ўплываць на развіццё навакольнага жыцця ў лепшы бок. Мужнасць у адкрытым дыялогу і мужнасць перад чыстым аркушам паперы...»

Зварот да выказвання Чынгіза Айтматава нагадаў і пра такі рэзэрв судакранання нацыянальных літаратур, як параўнальнае літаратуразнаўства.

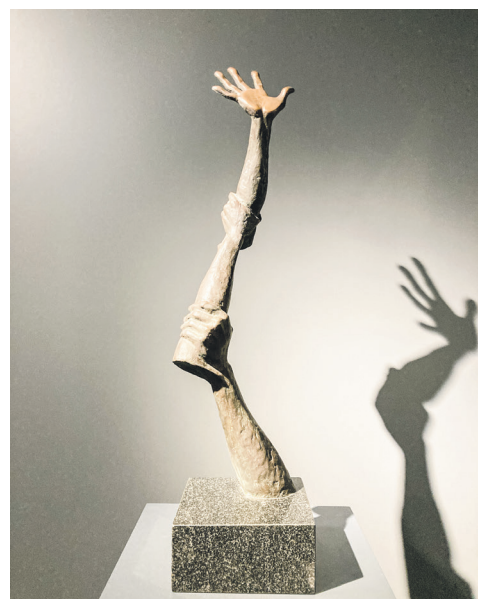
Можа з часам беларускія і кыргызскія літаратуразнаўцы з вялікім імпэтам возьмуцца за такія тэмы, дзе побач будучы разглядаць творчасць Васіля Быкава і Чынгіза Айтматава, Пімена Панчанкі і Аалы Такамбаева, Еўдакіі Лось і Зууры Сааранбаевай, Уладзіміра Караткевіча і Мусы Мураталіева, Рыгора Барадуліна і Кенеша Джусупава... У гэта хочацца верыць!

У апошнія гады я некаторы час ліставаўся з Суеркулам Тургунбаевым, народным паэтам Кыргызстана. Перасылаў яму творы нашых сучасных мастакоў слова. Ліставаўся і з Вячаславам Шапавалавым. Сярод карэспандэнтаў беларускіх літаратараў ёсць і кыргызскі пісьменнік, перакладчык і журналіст Абібіла Пазылаў. Ён удзельнічаў у адным з круглых сталоў беларускіх і замежных пісьменнікаў у Дзень беларускага пісьменства. Абібіла Пазылаў пераклаў творы некаторых беларускіх празаікаў і надрукаваў іх у розных перыядычных выданнях. Будзем спадзявацца, што і гэтыя крокі нейкім чынам паўплываюць на развіццё стасункаў паміж беларускай і кыргызскай нацыянальнымі літаратурамі.

Раман СЭРВАЧ



«Свет увесць час здзіўляе...»



«Трэцяе пакаленне», 2022 г.

Павіншаваць знакамітага беларускага скульптара Аляксандра Фінскага з 70-годдзем і адкрыццём выстаўкі ў Нацыянальным мастацкім музеі прыйшлі калегі, родныя і сябры, прыхільнікі яго таленту. Даволі прасторная зала выставачнага корпуса была амаль цалкам запоўнена гасцямі. Творчасць Аляксандра Фінскага сапраўды добра знаёма аматарам айчыннага мастацтва. Ды і прафесійная супольнасць ацаніла па заслугах дасягненні творцы ў скульптуры, пра што сведчаць шматлікія ўзнагароды і званні.

Даведка «ЛіМа»

Аляксандр Фінскі нарадзіўся 2 студзеня 1953 года ў вёсцы Вясёлы Гай Пухавіцкага раёна Мінскай вобласці. У 1971-м скончыў Рэспубліканскую школу-інтэрнат па музыцы і выяўленчым мастацтве (цяпер — Гімназія-каледж мастацтваў імя І. В. Ахрэмчыка), а ў 1977-м абараніў дыплом у Беларускай дзяржаўнай тэатральна-мастацкай інстытуце (цяпер — Беларуская дзяржаўная акадэмія мастацтваў) па спецыяльнасці «Скульптура». Член Беларускага саюза мастакоў з 1984 года. Некалькі дзесяцігоддзяў Аляксандр Фінскі працуе і як педагог. З 1977 да 1991 года ён выкладаў у гімназіі-каледжы мастацтваў, а з 1991 года навучае студэнтаў Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў. Сёння Аляксандр Фінскі прафесар кафедры скульптуры.

Імя Аляксандра Фінскага часта згадваецца ў звязцы з мемарыялам «Яма. Мінскае гета» (2000), які лічыцца адным з самых яркіх манументальных твораў у гісторыі айчыннай скульптуры. Аўтарам ідэі і кіраўніком праекта стаў Леанід Левін, аднак да стварэння спрычыніліся розныя архітэктары і скульптары. Ужо толькі па гэтай рабоце відаць маштаб творчага мыслення яе аўтараў. Між тым адкрыцці многіх манументаў, створаных Аляксандрам Фінскім, былі значнымі падзеямі ў жыцці краіны. Гэтым разам няма патрэбы згадваць кампазіцыі, пра якія і так сказана шмат. Час паразважаць пра станковую скульптуру, якой майстар таксама займаецца на працягу ўсяго жыцця.

Куратарам юбілейнай выстаўкі выступіў Генадзь Лісаў, навуковы супрацоўнік выставачнага аддзела Нацыянальнага мастацкага музея. Аднак, як падкрэслівалася на адкрыцці, канцэпцыю экспазіцыі шмат у чым вызначыў сам скульптар.

— Творчасць Аляксандра Фінскага была адным з адкрыццяў нашага пакалення. Крочу па выстаўцы і літаральна па гадах успамінаю тое, як Аляксандр Міхайлавіч адгукаўся на тыя ці іншыя з’явы, падзеі, — адзначае народны мастак Беларусі Уладзімір Слабодчыкаў. — У гэтых работах не бачу нават долі кан’юктурнасці, нейкіх запазычанняў. Майстру споўнілася 70, але духоўны ўзрост, здаецца, яшчэ там, на метцы 30.

Аляксандру Фінскаму падуладны розныя тэхнікі і матэрыялы. Ён працуе і з бронзай, і з мармурам, і з дрэвам... Малая форма для скульптара — найперш магчымасць паразважаць для сябе, а не для аўдыторыі; шанс знайсці новыя сцяжынкi на даволі цяжкім шляху. Між тым станковыя творы, прадстаўленыя на суд гледача, вельмі блізкія яго пачуццёваму свету, іх змест зразумелы, іх пасыл схіляе да асабістых роздумаў. Дабрыня і чалавечнасць, цеплыня і лірычнасць — гэтыя асаблівасці мастацкага метаду не могуць пакінуць назіральніка аб’якавым.

Дарэчы, графіка — амаль невядомы бок творчасці многіх скульптараў. Некаторыя з іх, як, дарэчы, і Аляксандр Міхайлавіч, лічаць яе толькі дадаткам да асноўнага занятку. Падобная графіка, як правіла, цесна звязана з лепкай ці разьбярствам, аднак гэтым яна і адметная. Гэта такое ж шчырае аўтарскае выказванне.

— Для мастака вельмі важна, калі ён бачыць на сваіх выстаўках людзей



«Ранак», 2016 г.



Фрагмент экспазіцыі.

нераўнадушных, — дзеліцца Аляксандр Фінскі. — Між тым я ніколі не лічыў сябе выдатнай асобай. Свет увесць час здзіўляе, і адчуваеш: ты яшчэ нічога не зразумеў. Трэба яшчэ шмат чаго зрабіць, каб наблізіцца да таго цуду, які стварае прырода.

Звышадчувальнасць творчасці, яе ўменне прадказваць, а таксама бесперапыннасць часу — лейтматывы выстаўкі Аляксандра Фінскага. Гэта тое, аб чым ніколі не надакучыць разважаць аматару мастацтва; тое, што схіляе творцаў да цікавых эксперыментаў; тое, што хвалюе людзей, незалежна ад узросту, адукацыі, прафесіі, схільнасцей і пераваг.

Выстаўка Аляксандра Фінскага будзе працаваць да 5 сакавіка. Да гэтага часу можна наведаць аўтарскія экскурсіі. Дарэчы, частка экспанатаў адкрыта для тактыльнага агляду — такія работы адзначаны спецыяльным знакам (спецыяльная праграма НММ для людзей са слабым зрокам).

Яўгенія ШЫЦЬКА,
фота аўтара

Гарманічнае цэлае

Роздум пра глыбінныя сімвалы беларускага народа — аснова натхнення многіх мастакоў, якія стваралі ў мінулым стагоддзі і працягваюць свае пошукі сёння. Плённа ў гэтым кірунку шмат гадоў працуе творчы дуэт — Тамара і Уладзімір Васюкі. Сёлета пара адзначае 50-годдзе шлюбу. Юбілейная выстаўка «Творцы» ў Нацыянальным мастацкім музеі — частка аўтарскага праекта майстроў «Лінія і формы», які папелчнікі ствараюць на працягу чвэрці стагоддзя.

аўтар больш як 10 фірменных стыляў, якія складаюцца з комплексу распрацовак: знак, лагатып, герб, сцяг, харугва і гэтак далей.

Абодва творцы натхняюцца гісторыяй і традыцыямі, аднак подых даўніны ў іх эксперыментах выказаны па-рознаму. Кампазіцыі Тамары Васюк расказваюць аб моцы прыроды, аб унікальнасці ўсяго жывога: гэта падкрэслваюць выбраныя колеры, збоўшага стрыманыя, формы, знарок недасканалыя, тэкстура... У сюжэтах Уладзіміра Васюка адчуваецца магутнасць надзвычайнага, нязвяданага. Ён па-майстэрску стварае ілюзію аб’ёму, віртуозна кіруе чорным і белым колерамі, арганізоўваючы асаблівую прастору, дзе хапае месца недагаворанасці, паўтонам. Аднак у абодвух выпадках адлюстравана гармонія з навакольным светам, суладдзе ў задуме і рэалізацыі. Усё робіцца з пяшчотай.

Тамара і Уладзімір Васюкі працягваюць эксперыментаваць і шукаць разнастайныя

павязі з сучаснасцю, аднак спадчына, гістарычная, культурная і мастацкая, для іх мае першараднае значэнне. На прыкладзе графікі Уладзіміра Уладзіміравіча відаць, на што скіраваны думкі аўтара. Тут і тэма асветніцтва (трыпціх «Космас Скарыны», 2017), і нацыянальныя сімвалы, блізкія многім жывапісцам, графікам і скульптарам мінулага стагоддзя (трыпціх «Гісторыя нівы», 2018), і біблейскія матывы (трыпціх «Крыж на небе, суладдзе на зямлі», 2019). Некаторыя сюжэты аб’яднаны своеасаблівай касмічнай скіраванасцю, нібыта пра зямное сказана болей чым дастаткова, а наконт загадак сусвету ў айчынным мастацтве яшчэ мала хто адважваецца разважаць і тым больш нейкім чынам выяўляць свае адносіны. Боязна, рызыкаўна, сумніўна. Аднак смеласць і рашучасць вельмі часта ўзнагароджваюцца.

Робота выстаўкі «Творцы» ў НММ працягнецца да 12 лютага.
Яўгенія ШЫЦЬКА,
фота аўтара



Уладзімір Васюк «Саюз зямлі і неба», 2013 г.

Для не знаёмых з творчасцю мастакоў куратары выстаўкі падрыхтавалі элагантнае прадстаўленне: «Шматгадовае ўзаемапрактыкаванне і сувязь разнастайных форм, прыемаў і тэхнік аднаго з найстаражытнейшых відаў мастацтва — керамікі, якім валодае Тамара Іванаўна, і па па-філасофску вытанчанай духоўнасці сюжэтаў аркушаў арыгінальнай графікі Уладзіміра Уладзіміравіча спрыялі з’яўленню ўнікальных твораў, якія знаёмяць гледача з адзіным гарманічным асяроддзем, напоўненым пачуццём цэльнасці і кахання творчага і сямейнага саюза стваральнікаў». Трэба заўважыць, што муж і жонка выступаюць і як настаўнікі некалькіх пакаленняў маладых беларускіх аўтараў, якія атрымлівалі адукацыю ў Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў і Беларускай дзяржаўнай універсітэце культуры і мастацтваў. Да таго ж Тамара Васюк з 1990 года займаецца праектам па адраджэнні традыцыйнай беларускай керамікі: рэстаўрацыяй, рэканструкцыяй і рэтрансляцыяй яе асноўных відаў, форм і тэхналогіі. Уладзімір Васюк —



Тамара Васюк «Татэм К», 2017 г.

Непарушная спадчыннасць

Вистаўка «Дынастыя», прыверкаваная да 95-годдзя народнага мастака Беларусі Гаўрылы Вашчанкі (1928—2014), працуе ў Рэспубліканскай мастацкай галерэі «Палац мастацтва» да 12 лютага. У экспазіцыі прадстаўлены знакавыя карціны з фондаў Нацыянальнага мастацкага музея, Нацыянальнага цэнтра сучасных мастацтваў, а таксама (што асабліва каштоўна) з калекцыі сям’і мастака. Некаторыя глядач убачыць упершыню. Свае работы прадставілі сын Гаўрылы Вашчанкі Канстанцін і ўнучка Ангеліна.



Гаўрыла Вашчанка «Зачараваная», 1979 г.

Малая радзіма, бацькоўская хата, маці — на першы погляд, толькі гэтыя тэмы цікавілі народнага мастака. Нібыта ўсё, што звязана з творчасцю Гаўрылы Вашчанкі, круціцца вакол Палесся. Цвіце бэз («Май», 2010). Дрэвы схіляюцца над возерам («Веліч», 1997). Буслы адпачываюць пасля доўгага палёту («Два буслы», 1967). Пчалаяр збірае «ўраджай» («Ліпеньскі мёд», 1982). Бабуля вяртаецца з грыбоў («Бабіна лета», 1993). Двое прагульваюцца летнім вечарам («Рамантычны краявід», 1981). Мужчына пасвіць кароў («Радасць быцця», 1985). Гэтыя і многія іншыя сюжэты і вобразы сталі вызначальнымі для айчыннага мастацтва ў тым ліку дзякуючы намаганням Гаўрылы Вашчанкі. Квінтэсэнцыя яго любові да Палесся — праграмавая работа «Маё Палессе» (1971), а таксама больш позняе палатно «Аве Айчыны» (2008), поўныя палкага натхнення.

Натуральна, не толькі родны край захапляў мастака. Акрамя выключна тэматычных работ, як, напрыклад, прысвечэнні трагедыі Чарнобыля, Гаўрыла Вашчанка стварыў мноства кампазіцый на тэму рэлігіі і язычніцтва, а таксама глыбока філасофскіх сюжэтаў. Шмат увагі прыцягваюць менавіта яны — камяні на карціне «Плывуць аблогі» (1999), сонца на палатне «Абрамаў дуб» (1999), яйка ў кампазіцыі твора «Думкі аб хлебе» (1972)... Найвыдатнейшыя эксперыменты з колерам і тэкстурай мазка выяўлены менавіта ў падобных метафарычных сюжэтах. Нездарма ў цэнтры маштабнай экспазіцыі размешчаны работы якраз гэтага кірунку. Аздабляе дадзеную частку выстаўкі скульптурны партрэт Гаўрылы Вашчанкі аўтарства Уладзіміра Слабодчыкава (праца 2006 года).

Успамінае першы намеснік старшыні Беларускага саюза мастакоў Наталля Шангановіч:

— Калі я пісала кнігу пра Гаўрылу Харытонавіча, вельмі важным было, што ўдавалася пагаварыць з ім у майстэрні. Пра сваю творчасць мастак аднойчы сказаў так: можна хадзіць на пленэры, займацца эцюдамі, але твор нараджаецца ў галаве. І нараджаецца ён ад тэмы, якую хочаш раскрыць. Яна павінна быць моцная сама па сабе, але мастак павінен яе яшчэ болей узмацніць. Думка павінна быць данесена да гледача так, каб ён яе пачуў.

Падчас адкрыцця ўспаміналі творцу заслужаны дзеяч мастацтваў Уладзімір Зінкевіч і народны мастак Уладзімір Тоўсцік. Больш сціплым і нешматаслоўным быў сын Гаўрылы Харытонавіча. За Канстанціна Вашчанку прамовілі работы, выкананыя ў асноўным у змяшанай тэхніцы. Вобразы і спосабы іх выяўлення даволі пераканаўчыя, а знаходкі вельмі змястоўныя. Відавочная і поліфанічнасць: усё ж Канстанцін Вашчанка даўно атрымаў прызнанне як мастак, фатограф і дызайнер. Асабліва ўражваюць творы, у якіх адлюстравана пераасэнсаванне катэгорыі смерці: «Легенда трох мерцвякоў» (1993), «Нацюрморт І» (2020), «Глядзець у вочы!» (2017)...

На вистаўцы «Данастыя» творчасць Ангеліны Вашчанкі прадстаўлена не так шырока, аднак дастаткова, каб ацаніць яе пошукі. Вучаніца Акадэмі мастацтваў, яна працуе ў графіцы і, відавочна, захапляецца казкай, міфам. На адной з літаграфій пад зусім не выпадковай назвай «Натхненне» (2021) можна ўбачыць яе дзёда — Гаўрылу Вашчанку.

Яўгенія ШЫЦЬКА

Адна з традыцый Беларускага саюза мастакоў — ажыццяўленне буйнога мастацкага праекта, прысвечанага сучаснаму дэкаратыўна-прыкладнаму мастацтву. У V Трыенале дэкаратыўнага мастацтва «Дэкарт-22», што адбылося ў лістападзе 2022 года, удзельнічалі не толькі члены БСМ, але і студэнты, а таксама мастакі з усіх рэгіёнаў Беларусі. Зараз у Палацы мастацтва працуе выстаўка лаўрэатаў трыенале. У экспазіцыі можна ўбачыць сучасныя тэкстыль, кераміку, шкло, батык, метал.

Дэманструе «Дэкарт»

Мастацтвазнаўчае журы, у склад якога ўваходзілі члены секцыі мастацтвазнаўства і крытыкі Беларускага саюза мастакоў, супрацоўнікі Нацыянальнага мастацкага музея і Музея горада Мінска, выбралі найлепшых у намінацыях «Традыцыя», «Наватарства», «Аўтарскі праект», «Аб'ект» і «Дэбют». Пераможцамі, апроч іншых, сталі вядомыя мастакі — Валерый Калтыгін, Наталля Яўглеўская, Вольга Сазыкіна, Генадзь Фалей. Найбольш яскравымі журы палічыла эксперыменты сярэдняга пакалення творцаў. Сярод іх — Вольга Рэднікіна, Вольга Сямашка, Ганна Амбросавя, Жанна Марозава, Хрысціна Высоцкая, Алена Чэпелева, Ірына Пекусава і іншыя. Гран-пры трынаале атрымала майстар кавальскай справы Марыя Тарлецкая.

За того ж у рамках вистаўкі лаўрэатаў V Трыенале «Дэкарт-22» ёсць магчымасць пазнаёміцца з праектам «Па-за часам часу», куратарамі якога выступілі Вольга Сямашка і Ганна Амбросева — лаўрэаты ў намінацыі «Аўтарскі праект». Прадстаўлена керамічная скульптура (або скульптурная кераміка) як памежная сучасная з'ява.



Марыя Тарлецкая (у суаўтарстве з Ларысай Фінкельштэйн) «La Rousche», 2020 г.

ка асэнсаваць канцэпцыю некаторых работ, асабліва тых, што не маюць назвы), іншыя, наадварот, спрабуюць з дапамогай усяго толькі шкла ці тэкстылю сказаць болей, чым могуць.

Як падкрэсліваюць арганізатары, выстаўка лаўрэатаў V Трыенале «Дэкарт-22» дэманструе новыя падыходы да дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва, якое паступова выходзіць на іншы ўзровень — узровень аб'ектаў. Убачыць экспанаты можна да 12 лютага.

Яўгенія ШЫЦЬКА, фота аўтара



Ізафатавай. І рэпрадукцый у альбоме дастаткова, каб мець уяўленне пра мастака, яго творчы пошук — 34.

Мікалай Таранда сапраўды слухае прастору. У красках, фарбах, якія ён заўважае і падбірае, якія з’яўляюцца яго спадарожнікамі на шляху да гледача, ёсць шчырая, блізкая прысутнасць роднага («Аршаншчына», «Задняпроўе», «Зіма на Зарэчнай вуліцы»). Жывапісец пільна ўглядаецца ў ландшафт, які яго атуляе, шукае прыродай падараваныя сюжэты, глядзіць на краявіды праз прызму асэнсавання лёсу нашай Айчыны. Вось што заўважае і Кацярына Ізафатава: «Усё сваё жыццё Мікалай Іванавіч піша адзін раман — пра прыроду: пра тое, як палаюць макі («Макавае поле», 2013) і залаццяцца сланечнікі («Сланечнікі», 2010); як разыгрываецца на небе феерыя навалінічных аблокаў («Абужэнне», 1987) і паўстае ў блакітнай марознай смуге панарама вёскі з заснежанымі дахамі («Ранак на Валдохрышча», 2004); як пясчотна серабрышча

Краскі духоўнай радзімы

царква на ўзгорку (“Вяртанне да вытокаў”, 2008) і гуляе вясновае сонца ў квітнеючых садах (“Майская сюіта”, 2016). Палітра аўтара літаральна ўбірае ў сябе ўсе Фарбы зямлі — золата восені і вытанчанасць вясны, гарачае ззянне лета і халодны блакіт зімы».

Мастак шмат падарожнічае. Еўрапейскія краіны — Балгарыя, Італія, Славенія, Літва — падаравалі яму многія сюжэты. Як, дарэчы, і расійскі Суздаль. Так, ёсць у гэтых работах галоўнае — «паўната і глыбіня свету» (К. Ізафатава). І яшчэ, як мне асабіста падаецца, — памяць пра роднае. І айчынныя краявіды, і чужаземныя ландшафты — ва ўсім гэтым адна і тая ж мастакоўская філасофія: творца можа застацца ў вечнасці, шукаючы роднае, галоўнае прыцягненне ў любой прастору, незалежна ад тэрыторыі, ад адрасу племэн.

Ігашч такая відавочная дэталь, якую, несумненна, заўважаць усе, хто будзе праз рэпрадукцыі альбома «Мікалай Таранда. Слухаючы прастору» шукаць, — святло ў яго работах раскідана «Пахмурны дзень»... Гэтым святлом і мы творцы, уважлівага назіральніка.



«Вясновы дзень», 1998 г.

Мікола БЕРЛЕЖ

У 2022-м Беларускі саюз дызайнераў адзначыў 35-годдзе. З 1987 года грамадская арганізацыя займаецца развіццём і прасоўваннем сучасных дызайнерскіх вобразаў і ідэй, а таксама захаваннем і даследаваннем гісторыі папулярнага мастацкага кірунку. Праект віртуальнага музея беларускага дызайну, анансаваны БСД нядаўна, абяцае стаць новым этапам у развіцці галіны ў краіне.

Першы дызайнер-беларус

— Даўно мы марылі пра тое, каб стварыць рэальны музей дызайну, але вырашана было адмовіцца ад гэтай ідэі на карысць больш даступнай для



Ордэн. Другая палова 1920-х — пачатак 1930-х. Аўтар эскіза — Г. Змудзінскі.

«Акіян» і ў многіх успаміны аб ім з дзяцінства, але зразумець яго асаблівую форму, адметнасць бывае складана.

Нагодой для стварэння віртуальнага музея стала ідэя правесці сумесна з Міністэрствам культуры і Нацыянальнай бібліятэкай Беларусі выстаўку, прысвечаную гісторыі беларускага дызайну, якая магла б закрануць аспекты прафесійнага праектавання, прамысловай і рамеснай вытворчасці ў нашай краіне.

Хацелася прадэманстраваць дасягненні не толькі праектнай культуры, якая фарміравалася спецыялізаванымі кафедрамі і навукова-тэхнічнымі інстытутамі, але і тыя побытавыя, тэхнічныя, дэкаратыўныя прадметы, якія служылі

сайт. Для страчаных альбо недасяжных аб'ектаў магчыма 3D-мадэляванне.

Існаванне такой прасторы будзе спрыяць захаванню і пашырэнню пазнавальнасці твораў беларускага дызайну як аб'ектаў сусветнай культурнай спадчыны, вызначэнню адметных рыс і ідэнтычнасці беларусаў у гэтай галіне матэрыяльнай культуры.

— Першым крокам да гэтага стала правядзенне канферэнцыі, на якую мы запрасілі калег, музейных спецыялістаў, гісторыкаў, калекцыянераў, краязнаўцаў, мастацтвазнаўцаў, культуролагаў, — кажа старшыня БСД. — Падчас такой работы неабходна ўлічваць, што падрыхтоўка музея носіць міждысцыплінарны характар.

Музей лічбавай бессмяротнасці

публікі віртуальнай галерэі, — распавёў старшыня БСД, дызайнер Дзмітрый Сурскі. — Дызайн — важная частка гісторыі любой краіны, якую цікава даследаваць. Таму мы ў саюзе паспрабавалі асэнсаваць і патлумачыць, чым адметны, чым вылучаецца наш беларускі.

Аднак трэба адзначыць, што спробы ўпарадкаваць гэты бок жыцця грамадства ўжо былі. У другой палове 1960-х адкрылі кафедру прамысловага мастацтва

і інструментаў адпавядалі паняццю дызайну. У мастацтвазнаўстве прынята адносіць старажытныя ўзоры рамяства да так званага протадызайну.

А беларускага першадрукара Францыска Скарыну асобныя даследчыкі называюць першым беларускім графічным дызайнерам. Таму што акрамя непасрэднага друку «Псалтыра» ім былі распрацаваны ўнікальныя шрыфты, маляўнічы і аздабленні да выдання. На стыль полацкага асветніка-гуманіста паўплывалі беларускія і хрысціянскія матывы.

— У пачатку 1990-х гг. Інстытут тэхнічнай эстэтыкі распачаў спробу паказаць гісторыю развіцця беларускага дызайну ў гістарычным кантэксце. У выставачнай зале «ВНИИТЭ» арганізавалі вялікую выстаўку з распрацоўкамі сучасных беларускіх дызайнераў, а таксама прадэманстравалі вытокі кірунку, — распавядае Дзмітрый Сурскі. — На жаль, экспазіцыя існавала нядоўга, каля года, і з таго часу спробы стварэння анталогіі беларускага дызайну не распачыналіся. Мне здаецца, надышоў час вярнуцца да гэтых даследаванняў.

Страчаны рэцэпт «Сталічных»

Дагэтуль досвед працы з беларускай побытавай рэчаіснасцю дазволіў стварыць грунтоўную кнігу «Тутэйшыя дызайн. Асобы. Рэчы». Даведнік пабачыў свет у 2016 годзе і стаў вынікам працяглай працы аўтараў з архівамі, музеямі і непасрэдна дызайнерамі. На 550 старонках была сабрана інфармацыя аб знакамітых беларускіх дызайнерах, мадэльерах, майстрах і вызначальных прадметах беларускага жыцця.

— Нам хацелася не проста сабраць усё, што мелася. Важны крытэры — рэч павінна быць знаёмая, карыстацца попытам, адным словам, адгукацца ў грамадстве. Часта бывае, што ў кожнай сям'і ёсць умоўны радыёпрыёмнік



Прыёмнік «Акіян». Мінскі завод «Гарызонт», 1973 г.

даўгія гады і былі вядомы не толькі ў Беларусі і за яе межамі. Амаль што ва ўсім свеце вялікай папулярнасцю і попытам карысталіся беларускія халадзільнікі,

трапілі не толькі творы дызайну, але і побытавыя рэчы, вартасць якіх недаацэнена.

— Гэта спроба вызначэння крытэрыяў, спроба справакаваць прафесійную супольнасць і ўсіх зацікаўленых у стварэнні ўласных анталогій, — прызнаецца Дзмітрый Сурскі. — Хочацца, каб да праекта далучыліся не толькі вядомыя мастацтвазнаўцы і калекцыянеры, а таксама інстытуцыі, напрыклад, краязнаўчыя рэгіянальныя музеі.

Метасусвет дызайну

На чарговым пасяджэнні Беларускага саюза дызайнераў адбылося абмеркаванне праблем пошуку артэфактаў беларускага дызайну, персаналій, інстытуцый,



Плакаты «Клінам чырвоным — бі белых». Аўтар Э. Лісіцкі.

тэлевізары, фотаапараты, радыёпрыёмнікі, мэбля, адзенне і іншае.

— Даходзіла да смешнага! — успамінае дызайнер. — Вядомы ўсім ласунак — цукеркі «Сталічныя». Мы вырашылі адшукаць аўтара рэцэпта. Пасля працяглых росшукаў стала зразумела, што тэхнолагі, якія стварылі арыгінальны рэцэпт, запатэнтавалі яго, аднак у архівах ніякіх пасведчанняў знайсці не атрымалася. А якая гэта важная дэталёвая нашага жыцця!

20 рэчаў з XX стагоддзя

Асноўнай мэтай праекта віртуальнага музея ў БСД лічаць фарміраванне калекцыі аб'ектаў матэрыяльнай культуры з далейшым яе экспанаваннем, кансервацыяй і захаваннем. Плануецца разгледзець розныя падыходы ў стварэнні анлайн-галерэі: спецыяльная платформа, мабільная праграма, якую можна спампаваць на тэлефон, паўнавартасны

выданняў і вызначэння крытэрыяў адбору найлепшых з іх.

— Мы пагадзіліся ў тым, што мэтазгодна пачаць збіраць складнікі анталогій у больш вузкім полі па вызначаных кірунках вытворчасці: мэбля, аўтапрам, вытворчасць шкла, ткацтва і г. д., — падсумоўвае дызайнер. — А ўжо на падставе гэтых пералікаў выбіраць самыя адметныя рэчы для агульных збораў, здольных прадэманстраваць таленавітасць беларусаў.

Па меркаванні Дзмітрыя Сурскага, музей як праект не можа мець фінальную кропку. Работа па зборы, назапашванні і экспанаванні прадметаў павінна няспынна працягвацца і адкрываць беларусам новыя грані простых побытавых рэчаў; спрыяць паліпашэнню і пашырэнню ведаў грамадзян аб гэтым мастацкім кірунку ў краіне; фарміраваць правільнае стаўленне да прафесіі дызайнера.

Яна ЦЭГЛА

Фота з сайта www.unid.by



Крэсла, 1999 г., Масты. Аўтар мадэлі — Э. Шуберт.

і філіял інстытута тэхнічнай эстэтыкі — думаецца, гэтую падзею і варта лічыць стартам стварэння інстытуцыйных форм у галіне дызайну. Адначасова на некаторых буйных тэхналагічных прадпрыемствах сфарміравалі адмысловыя канструктарскія бюро.

Таксама варта адрозніваць пачатак грунтоўнай працы па вывучэнні і існаванні самога кірунку. З даўніх часоў продкі беларусаў стваралі побытавыя рэчы, якія ў выглядзе рамесных прадметаў



Трактар МТЗ-5. Мінскі трактарны завод, 1957—1962 гг.

Даўмонтаў меч

Імя Давыда Гарадзенскага на слыху ў многіх. Як не ведаць гэтага заклатага ворага крыжакоў, якім ён ніколі не даваў спуску. Як і іншым ворагам нашай Айчыны. Аднак тым самым як бы ў цяні застаецца яго бацька — таксама чалавек легендарны. Ужо хоць бы таму, што ўвайшоў у гісторыю адначасова як князь нальшчанскі Даўмон і пскоўскі Цімафей. У Пскове і Давыд Гарадзенскі нарадзіўся.

Дапамог сам Усявышні

Нальшчанская зямля, як мяркуюць гісторыкі, знаходзілася на паўднёва-ўсходняй ускраіне цяперашняй Беларусі. Называюць яе часам і Нальшанскай з цэнтрам у Крэве. Што да Даўмонта, то адны крыніцы называюць яго сынам Міндоўта. Іншыя — старэйшым братам Трайдзеня.

У 1263 годзе жамоіцкі князь Транята арганізаваў змову супраць вялікага князя літоўскага Міндоўта, якую падтрымаў і Даўмонт. Яны жорстка расправіліся не толькі з ім — не пашкадавалі і яго малалетніх дзяцей. Забойства бацькі і пляменнікаў Войшалк не дараваў. Як сведчыць летапіс, «в лето 6773 (1265. — А. М.) воевала Литва меж собою <...>. И взял Войшелк землю Литовскую. Тогда блаженный князь Довмонт с дружиной своей и со всем домом своим оставил отечество свое — землю Литовскую — и прибежал в Псков».

З’явіўся ў спрыяльны для сябе час. Якраз наўгародцы дазволілі пскавічам мець свайго правіцеля. Яны выбралі князем Даўмонта. Паколькі былі хрысціянамі, ён, язычнік, прыняў іх веру і стаў Цімафеем. Праз год пайшоў на Полацкую зямлю. Рашучасці яму надало тое, што ёю валодаў Гердзень, вотчынай якога з’яўляліся і Нальшчаны. Мелася і іншая прычына: «Поскольку убил Гердень отца моего, хотел и меня убить».

Перамогшы палачан, адправіўся ў зваротны шлях. Калі ж даведаўся, што Гердзень арганізаваў пагоню, нарабаванае і палонных, сярод якіх былі жонка Гердзеня і двое сыноў, адпусціў са 180 ратнікамі ў Пскоў. Пры сабе пакінуў усяго 90 чалавек. У Гердзеня ж, як стала вядома, было да 700 воінаў. У гэтай крытычнай сітуацыі Даўмонт-Цімафей прыняў нечаканае рашэнне. Ён паклікаў на дапамогу самога Усявышняга.

Спачатку папрасіў заступіцца за яго і войска Святую Тройцу. Пасля памаліўся дабравернаму князю пскоўскаму святому Усеваладу-Гаўрылу і пакутніку Лявонцію Трыпольскаму. Затым звярнуўся да сваіх воінаў: «Братья мужи псковичи: кто стар — тот мне отец, а кто молод — тот брат мне! Слышал о мужестве вашем во всех странах; вот, перед вами жизнь или смерть. Братья мои, заступитесь за Дом Святой Троицы и за святые церкви и за свое отечество!»

Не паспеў ён дагаварыць, як слаўнае пскоўскае воінства, не чакаючы, пакуль ініцыятыву праявіць Гердзень, пайшло ў наступленне. Варожыя раці аслупянелі. Праўда, хутка апамяталіся. Здавалася, вось-вось дружына пскавічан будзе разгромлена. Ды Гасподзь сапраўды прыйшоў ім на падмогу. Атака вояў Гердзеня захлынулася. Не вытрымаўшы націску і па-належамаму не разгарнуўшыся, яны ў паніцы пачалі адступіцца.

Перамога за перамогай

Неўзабаве Даўмонт-Цімафей зноў хадзіў на Полацк. Праўда, не так паспяхова, як дагэтуль. Ды ў спакоі Гердзеня не пакінуў. На наступны год пскавічы трэці раз узяліся заваяваць горад на Палаце. Для большага поспеху заручыліся падтрымкай сына Аляксандра Неўскага — вялікага князя наўгародскага Дзмітрыя. У бітве Гердзень загінуў, хоць Полацк і выстаў.

Адчуваю ў асобных чытачоў недаўменне. Навошта столькі ўвагі ўдзяляць чалавеку, які ваяваў, па сутнасці, супраць сваёй Айчыны. Але не будзем забываць, што гэта быў ужо не князь Даўмонт, а князь Цімафей. Радзімай для яго стаў Пскоў. Яго інтарэсы і абараняў. Для большай упэўненасці шукаў саюзнікаў. Так было і зimoй 1268 года.

Для барацьбы з лівонцамі аб’яднаўся з вялікім князем наўгародскім Дзмітрыем, Святаславам Яраславічам, з яго братам Міхаілам Цвярскім, маскоўскім князем Юрыем, князямі Канстанцінам і Яраполкам. У Ноўгарадзе абмеркавалі, як вызваліць Эстляндыю ад датчан, якія пагражалі паўночным межам Русі. А 23 студзеня 1268 года выступілі ў паход, раздзяліўшыся на тры калоны. Кожная дзеля ахопу як мага большай варожай тэрыторыі рухалася самастойна, на вялікай адлегласці адна ад адной. Гэта перашкаджала датчанам, якія асноўныя свае сілы сканцэнтравалі ў эстонскім горадзе Ракверы-Ракаборы, дзейнічаць зладжана.



Выява Даўмонта ў Траецкім саборы ў Пскове.

Асноўны ж удар праціўніка ўзяло на сябе прывае крыло на чале з Даўмонтам-Цімафеем, а таксама са Святаславам і Дзмітрыем. Пскоўскі князь аказаўся ў самым цэнтры сечы. У азарце бою ён апынаўся ў самых небяспечных месцах. Яго смеласць натхняла і дружыну. Датчане не вытрымалі. Памчаліся ратавацца за непрыступнымі сценамі Ракбора. Але ім напярэймы кінуліся вершнікі Маскоўскага палка, які знаходзіўся ў рэзерве.

Яшчэ раз слова летапісцу: «...помог Бог князьям русским и гнали немцев к Ракобору в три пути на семь верст, и не было где ступить коню из-за множества трупов немецких, и гнали до города». Тыя ж, каму пашанцавала, схаваліся за крапаснымі сценамі. Усяго ж загінула каля 13 тысяч чужынцаў. Даўмонт-Цімафей жа, упэўніўшыся, што ў яго не такія і вялікія страты, зброю не склаў: «прошел с псковичами горы непроходимые и вируян пленил и (дайшоў. — А. М.) до моря, и воевал Поморье, вернулся, пополнив свою землю множеством полона». Віруяне — насельнікі зямель каля Ракабора.

Блаславенне — зарука поспеху

Пасля вяртання ў Пскоў Даўмонт-Цімафей паклапаціўся яшчэ лепей умацаваць гарадскую крэпасць. Застаўся верным і сваёй даўняй завядзёнцы — пасля чарговага паходу будаваць поруч з Крамлём царкву ў гонар таго святога, у дзень памяці якога перамаглі ворагаў. Былі ў яго іншыя задумкі, ды ў красавіку 1269 года, нанёсшы вялікі ўрон княству, каля гарадскіх сцен з’явіліся тэўтонцы.

Супраць іх пскавічане выступілі 23 красавіка — у дзень святкавання памяці велікамучаніка Георгія. Ён таксама прыйшоў абаронцам на дапамогу. Хоць атрада быў малалікі, усяго 60 чалавек, у бітве на рацэ Мірапоўні разбілі. Даўмонт-Цімафей у знак удзячнасці загадаў узводзіць храм у імя святога Георгія.

А праз год рыжскі магістр прывёў да сцен Пскова сваё войска ажно з 18 тысяч воінаў. Становішча складалася ці не самае крытычнае за ўсю гісторыю горада. Пайшоў князь у царкву Святой Тройцы. Да падножжа прастола паклаў свой меч. Пастаяў, памаліўся, духоўнай моцы набраўся. А потым звярнуўся да свайго духоўніка ігумена Ісідара, просячы блаславення на святую перамогу над тымі, хто хоча закабаліць Пскоўскую зямлю.

Атрымаўшы яго, звярнуўся да сваіх баявых папленнікаў:

— Браты і сёстры! Воіны мае слаўныя! Я з вамі неаднойчы перамагаў і вы са мной перамагалі. Ніхто з вас не шкадаваў жывата свайго ў імя свабоды роднага княства, як не шкадаваў яго і я. Мы заўсёды былі разам. Вы з’яўляліся маёй надзейнай апорай, а я заўсёды рабіў усё магчымае, каб апора гэтая была моцнай і трывалай. Ды выстаім і сёння!

— Выстаім! — пачуліся галасы, што зліваліся, ператвараліся ў адзін голас — голас народа, голас Пскова: — Выхастім! Выхастім!

Вартавыя толькі і чакалі гэтага. Цяжка, натужна, са скрыпам расчыніліся гарадскія вароты, і пскавічане з крыкамі кінуліся наперад, туды, дзе варожая раць сабралася ў прадчуванні лёгкай перамогі.

Уцякалі крыжакі да ракі

Многае даводзілася бачыць лівонцам. Да многага прывыклі. Толькі з такім, што адбывалася цяпер, ніколі не сустракаліся. Ведалі, што пскоўскі гарнізон нешматлікі, а тут на іх ішла сапраўдная лавіна і ў першых шарэнгах на сваім кані імчаўся Даўмонт-Цімафей. Яго здзіўляльная смеласць і рашучасць вывелі з сябе магістра. Ён таксама прышпорыў свайго каня. Аднак, калі паміж імі заставалася ўсяго некалькі метраў, не вытрымаў. Вырасьў павярнуць назад, але не паспеў. Перад ім апынуўся Даўмонт-Цімафей, які рашуча занёс свой меч.

У апошнія імгненне магістр паспеў ухіліцца, і меч толькі злёгка крануўся яго твару. Даўмонт-Цімафей не стаў праследаваць. Ён ўжо імчаўся да сваіх воінаў, імклівай стралой уражаючыся ў шэрагі варожых коннікаў. Нервы ў ворагаў здалі. Іх войска стала бескантрольным. Вершнікі гналі коней да ракі, а тыя, хто страціў іх, галопам імчаліся самі, каб паспець трапіць на свае караблі.

Пскавічы, пахаваўшы загінулых, аказваючы дапамогу раненым, не адзін дзень святкавалі перамогу. Пасля пачалі ўзводзіць у горадзе новы храм — у імя велікамучаніка Феодара, які ўрачыста адкрылі 8 ліпеня 1270 года. А затым пачалося мірнае жыццё. Вядома, лакальныя сутыкненні працягваліся, але, відаць, не вельмі значныя. Прынамсі, у пісьмовых крыніцах пра гэты перыяд амаль нічога не гаворыцца.

З жыцця Даўмонта-Цімафея як бы выпадае ажно дзевятнаццаць гадоў. Хоць, па некаторых звестках, ён сутыкаўся з лівонцамі яшчэ двойчы: у 1272 і 1298 гадах. А пра гэтую бітву дакладна вядома: дорага абышоўся крыжакам напад на Пскоўскую зямлю 4 сакавіка 1299 года. Пскоўскія воіны князя сутыкнуліся з імі на беразе ракі Вялікай, адцяснілі іх у вадзі і разбілі. Удалося вярнуць нарабаванае і захапіць вялікую колькасць зброі.

Мая радзіма — твая радзіма

Вярнуўся князь Даўмонт-Цімафей са свайго пятага паходу цяжка хворы, а праз два месяцы, «мало поборов, представился к Богу в вечную жизнь месяца мая в 20 день», 1299 года. Не збераглася і яго жонка княгіня Марыя Дзмітрыеўна. На Пскоўшчыне пачаўся вялікі мор. Людзі паміралі сотнямі. У некаторых паселішчах не было нават каму хаваць мёртвых.

Калі князю стала крыху лепш, папрасіў паклікаць да сябе сына. Сэрца Давыда, калі ўбачыў бацьку, ад жалю сціснулася. Зразумеў: нядоўга жыць яму засталося. Але выгляду не падаў. Пачаў запэўніваць, што ўсё будзе добра.

— Не трэба, Давыдзе, супакойваць мяне, — спыніў яго бацька. — Лепей паслухай.

— Гавары, тата, — дрыготкім голасам адказаў Давыд. — Сынку... — князь Цімафей крыху памаўчаў. Я ўжо не змагу вярнуцца ў Нальшчаны...

Словы ён не прамаўляў, а быццам узважаў. Рабіў гэта асцярожна, ашчадна. Каб нічога важнага не прапусціць.

— Я ўжо не вярнуся ў Нальшчаны, — паўтарыў ён. — Вернешся ты! — адкуль толькі тая цвёрдасць з’явілася ў яго голасе.

Давыд не паспеў нічога адказаць, як пачуў: — Служы, сыне, маёй Радзіме. Служы...

Пасля гэтага заплушчыў вочы. Не адкрываў іх... Калі ж Давыд нахіліўся над ім, прашаптаў: — І яна стане тваёй Радзімай.

— Даю слова, тата, — запэўніў яго Давыд.

★ ★ ★

Пасля смерці князя пачалі ўшаноўваць як святога заступніка Пскова. Калі ўзнікала небяспека, звярталіся па дапамогу. А ў 1373 годзе ў гонар князя Даўмонта-Цімафея ўзвялі праваслаўны храм. Значна пазней высветлілася, што яго мошчы нятыленныя і валодаюць цудадзейнымі якасцямі.

Дабраверны Даўмонт, у святым хрышчэнні Цімафей, князь ліцвінскі і пскоўскі, быў кананізаваны Рускай праваслаўнай Царквой і ўшаноўваецца як святы. Памяць аб ім святкуецца штогод у дзень яго смерці, а гэта, як вядома, 2 чэрвеня па новым стылі. Такого стаўлення да сябе заслужыў дзякуючы таму, што заўсёды імкнуўся жыць па боскіх заповядах. А калі часам жорсткім быў, то толькі каб спыніць зло. Гэтым кіраваўся і Давыд, пра якога гаворка ў наступным матэрыяле.

Алесь МАРЦІНОВІЧ

Кветка з літпалетка

Бэзавая дзёрзкасць і бела-ружовая пяшчота

Цяжка ўявіць лірыка, у чых вершах не згадваўся б бэз. І не дзіва: ці не ў кожным кветніку мястэчак і вёсак Беларусі, а таксама і ў вялікіх гарадах — каля дамоў і ў парках — гадуецца гэтыя дрэўцы, а ўвесну дораць сваю прыгажосць усім, хто здольны бачыць і адчуваць. Найпяшчотнейшую кветку з адметным тонкім водарам можна было б лічыць сімвалам нашай радзімы, яе вясны, хараства і ў той жа час стойкасці і трываласці (бэзавыя дрэўцы засуха- і холадаўстойлівыя, не патрабуюць нейкіх асаблівых умоў).

Бэз быў адной з любімых кветак Уладзіміра Караткевіча: пісьменнік «узрасціў» яе на старонках першага паэтычнага зборніка «Матчына душа» (1958), і з тых часоў расліна назаўжды «прапісалася» ў яго паэзіі і прозе.

Калі найчасцей бэз служыць «аздобай» вясновых ідылічных краявідаў, уваабленнем гармоніі і тонкіх душэўных перажыванняў і пакут, то У. Караткевіч найперш «пасяліў» дрэўца ў жартоўным вершы «У жніўны дзень» з апісаннем вясковага будня: «У жніўны дзень на вуліцы бязлюдна. // Нават бэз заснуў каля дзвярэй. // Толькі певень, млявы і марудны, // Кліча частаваць сваіх курэй. <...> Ну, а вёска цішынёй абнятая. // Толькі й чуць у гэтай цішыні, // Як храпуць у дзвюх суседніх хатах // Жонкі брыгадзіра й старшыні» (1957).

Але гэта хутчэй выключэнне. Далей у вершах дзе бэз, там і каханне: «Мокры водар белага бэзу, // Кветкі-гроны, як вінаград, // Ветрык весні, ветрык-гарэза // Ёсць трасе і тузае сад. <...> Сонца хітрае праз галіны // Да цябе адшукала шлях. // І праменьчык малы, пяшчотны, //

Што праз лісце ў шчыліну ўпаў, // Руку голую цёплым ротам, // Крадучыся, пачалаваў...»

Каларытная метафара і ў фінале апошесці «Ладдзя Распачы», калі галоўныя героі, Гервасій і Бярозка, развітаўшыся са Смерцю, удыхнулі водар роднага краю: «На паваротцы сцэжкі, дзе шалёў сіні бэз, перад імі вывернулася шэсце».

Фантастычнае апісанне бэзавай раскошы ў першай кнізе рамана «Каласы пад сярпом тваім»: «Толькі што адгрымела першая навальніца. Нястрашная, грамыхліва-радасная, майская навальніца. І цяпер пад вокнамі старога цёплага дома аж шалёў ліловы і сіні бэз. Толькі вокны і можна было заўважыць праз квецень. Бэз дрыжэў, асыпаючы кроплі, распасціраўся ў мяккім паўзмроку, лез нібыта ў самае неба.

Вышэй куртын, вышэй людзей, вышэй дахаў.

Мокры і салодкі водар ляцеў у вокны. Майка хацела было разбудзіць васьмігадовую Наталю, якая сапла ў суседнім пакойчыку. Разбудзіць, паказаць гэтае дзіва. Хай нюхае, глядзіць, п'е. І адразу раздумала».

Сустрэкаецца «ліловая дзёрзкасць бэзу» ў «Казках Янтарнай краіны», з бэзам пісьменнік параўновае аднаго з герояў: «І Лат нагадаў дзёрзкі бэз, а дзяўчына — белую чаромху».

Да вобраза чароўнай у сваёй немудрагелістай прыгажосці кветкі звярталіся і многія іншыя паэты: Таццяна Сапач, Юрась Пацюпа, Віктар Шніп, Пятро Жаўняровіч, Наталля Кучмель, Аксана Спрычан — прыклады можна доўжыць і доўжыць. Не адзінкавыя выпадкі, калі расліна фігуруе ў назвах кніг. Так, зборнік Людмілы Кебіч называецца «Бэзавы дом» (2018), а Ніна Захарэвіч выдала кнігу паэзіі «Бэзавы цвет» (2002).



У 2002 годзе пабачыў свет зборнік Наталі Капы пад маляўнічай назвай «Бэзавыя дрэвы». Адметна, што ў вершы, па якім названа кніга, пануе не вясновае хараство, а холад зімы. І прыметнік «бэзавы» характарызуе не расліну-кветку, а багацце колеравай палітры (у чым бачыцца яшчэ большая глыбіня, арыгінальнасць, непрадказальнасць):

...Ствалы, карэнне і галінкі
Дубоў, таполяў, ліп і хвой,
Нібыта срэбрам навуцінак —
Такі няўлоўны фарбы слой,
Нічым не парушаючы спакой,
Сабой стварылі аналой
Зімовым дабравесцям.

Ствалы, карэнне, веціца кола —
У бэзе, бэзавы іх колер,
Нібы зачаравана ўсё наўкола
Перад палацам каралевы,
А варта — бэзавыя дрэвы.
(Снежань 1996)

Па-лацінску бэз называецца *syringe vulgaris*, адносіцца да сямейства маслінавых. Да нас назва кветкі прыйшла з польскай мовы. Радзіма бэзу звычайнага — паўднёва-ўсходняя Еўропа. Кветкі ліловыя, белыя, сустракаюцца ружовыя і з блакітным адценнем. Яны сабраны ў мяцёлкі па 100—400 у суквецці. Цвіце бэз у канцы мая — пачатку чэрвеня. Утварае густыя зараснікі і праз гэта можа выкарыстоўвацца для барацьбы з эрозіяй глебы. У нашым Цэнтральным батанічным садзе вучоныя вывелі новыя гібрыдныя сеянцы, сярод іх — «Жамчужына», «Зорка Венера», «Палеская легенда», «Паўлінка», «Свіцязянка», «Танечка».

У народзе шырока распаўсюджана павер'е: калі адшукать 5-пялёсткавую кветачку ў пышным суквецці звычайнага бэзу і з'есці яе альбо закапаць у зямлю, загадаўшы жаданне, то яно абавязкова збудзецца. Што за чарадзейны механізм — насамрэч, здзяйсненне жадання не можа залежаць ад маленькай кветачкі?.. Хутчэй за ўсё, у саманастроі чалавека ў удачу і поспех. Але тут важна не перабраць з колькасцю: ад адной з'едзенай кветачкі не будзе хаця б шкоды, а вось калі ўжыць іх шмат, то даведзецца ехаць у лепшым выпадку ў бальніцу, бо бэз — расліна даволі ядавітая! Праз адпаведныя ўласцівасці бэз выкарыстоўваецца ў народнай медыцыне. Так, настоем з лісцяў можна лячыць малярыю. Пры рэўматызме прымаюць настой кветак і пупышак гэтай расліны, а пры неўралгіі выкарыстоўваюць мазь з бэзавых пупышак. Кірунак уздзеяння медыкаментаў з бэзу — патагонны, іх ужываюць і пры ныркавых захворваннях. Здробненае лісце прыкладаюць на раны, язвы, а таксама выкарыстоўваюць ад нарываў.

Таша ШПАКОЎСКАЯ
Фота Пятра ЖАЎНЯРОВІЧА

зваротная сувязь

Дзівосы з усяго свету

Канал «Культура» Беларускага радыё запрашае слухаць літаратурна-мастацкія і пазнавальныя праекты. Згодна з аб'юўленым раскладам, пачуць вершы беларускіх аўтараў у праекце «Адным штрыхом» можна тройчы на дзень. Раніцай і вечарам у праграме «Радыесерыял» працягваецца дэтэктыў Агаты Крысці «Трэцяя дзяўчына».

Праграма «Літаратурная анталогія» гэтым разам прапануе старонкі рамана Георгія Марчука «Кветкі правінцыі». У «Радыебібліятэцы» таксама тройчы на дзень слухайце твор Яна Баршчэўскага «Шляхціц Завальня, альбо Беларусь у фантастычных апаўданнях». Суботнім вечарам выходзіць перадача «Літаратурныя гісторыі», дзе гучаць апаўданні айчынных аўтараў. У перадачы «Прачутым радком» у выхадныя слухайце вершы беларускіх паэтаў пра радзіму.

Змест перадачы «Радыетэатр плюс» (пачатак эфіру ў 21:30) у суботу і нядзелю складуць дзве часткі радыеспектакля Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы «Паўлінка» (паводле аднайменнай п'есы).

Юным прыхільнікам мастацкага вяшчання канал «Культура» прапануе з панядзелка да пятніцы чытанні ў межах праекта «Дасціпныя. Настомныя. Кемлівыя». У суботу і нядзелю ў перадачы «Дзіцячы радыетэатр» слухайце пастаноўку «Гэй, хавайцеся!» паводле аднайменнай аповесці Казіса Саі і англійскія народныя казкі з радыекампазіцыі «Дзівосы з Брытаніі». Штоўечар у 21.00 для маленькіх гучыць «Вячэрняя казка».

Публіцыстычны суботні праект «Кнігарня» пазнаёміць з літаратурнымі падзеямі, навінкамі беларускіх выдавецтваў і зместам свежага нумара штотыднёвіка «ЛіМ». У нядзелю радыеверсія тэлеперадачы «Суразмоўцы» пісьменніка, публіцыста Навума Галыпярэвіча прапануе сустрэчу з паэтэсай Людмілай Сільновай. Новы выпуск праекта «Літаратура на радые» прагучыць у чацвер.

У праграме магчымы змены. Расклад перадач канала «Культура» даступны на сайце www.radiokultura.by і ў сацыяльных сетках.



У студзені 40 гадоў таму (1983) выйшаў у свет грамадска-палітычны і навукова-папулярны ілюстраваны часопіс «Мастацтва» (да 1992 г. — «Мастацтва Беларусі»).

29 студзеня — 100 гадоў з дня нараджэння Барыса Кавецкага (1923—2004), беларускага мастака кіно, жывапісца.

31 студзеня — 95 гадоў з дня нараджэння Георгія Юрчанкі (1928—2014), беларускага паэта-сатырыка, парадыста, мовазнаўца, крытыка.

31 студзеня — 100 гадоў з дня нараджэння Ільзы Лакштанавай, беларускай актрысы, заслужанай артысткі БССР.

1 лютага — 110 гадоў з дня нараджэння Антона Алешкі (1913—1971), беларускага празаіка.



1 лютага — 110 гадоў з дня нараджэння Івана Саніна (1913—1991), беларускага мастака тэатра.

1 лютага — 85 гадоў з дня нараджэння Нелі Тулупавай (1938—2001), беларускай паэтэсы, празаіка, перакладчыка.

2 лютага — 85 гадоў з дня нараджэння Уладзіміра Ганчарова (1938—1996), беларускага тэатральнага дзеяча.

4 лютага — 215 гадоў з дня нараджэння Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча (Вікенція Іванавіча; 1808—1884), беларускага паэта, драматурга, тэатральнага дзеяча.

Каляндар падрыхтаваны
БДАМЛІМ

Мінскае гарадское аддзяленне Саюза пісьменнікаў Беларусі запрашае:

31 студзеня — у публічную бібліятэку № 1 (вул. Маскоўская, 18) на літаратурна-музычную імпрэзу з удзелам пісьменнікаў Мінскага гарадскога аддзялення СПБ. Пачатак у 16.30.

1 лютага — на пасяджэнне студыі юных літаратараў «Малінаўскія галасы» (вул. Слабадская, 27). Творчы кіраўнік — Іна Фралова. Пачатак у 16.00.

2 лютага — у Школу юнага паэта пры МГА СПБ (вул. Фрунзэ, 5, каб. 309). Творчы кіраўнік — Міхась Пазнякоў. Пачатак у 16.00.

3 лютага — у Цэнтральную гарадскую бібліятэку імя Янкі Купалы (вул. В. Харужай, 16) на прэзентацыю міжнароднага зборніка твораў «Четыре вечных времени». Пачатак у 16.00.

Выходзіць з 1932 года



Заснавальнікі:
Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь,
грамадскае аб'яднанне «Саюз пісьменнікаў
Беларусі», рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звязда"»

Галоўны рэдактар
Аляксей Іванавіч ЧАРОТА

Рэдакцыйная
калегія:
Таццяна Арлова
Алесь Бадак
Дзяніс Барсукоў
Віктар Гардзеі

Уладзімір Гніламедаў
Вольга Дадзімава
Жана Запартыка
Анатоль Казлоў
Анатоль Крэйдзіч
Віктар Кураш

Алесь Марціновіч
Вячаслаў Нікіфараў
Мікалай Чаргінец
Іван Чарота
Іван Штэйнер

Адрас рэдакцыі:
Юрыдычны адрас:
220013, Мінск,
вул. Б. Хмяльніцкага, 10-а
E-mail: info@zviazda.by

Адрас для карэспандэнцыі:
220034, Мінск, вул. Захарова, 19
E-mail: lim_new@mail.ru
Адрас у інтэрнэце: www.zviazda.by

Тэлефоны:
галоўны рэдактар — 325-85-25
адказны сакратар — 377-99-73
аддзелы крытыкі і бібліяграфіі;
прозы і паэзіі; мастацтва — 317-20-98
бухгалтэрыя — 311-17-16

Выходзіць раз на тыдзень
у пятніцу.

Падпісныя індэксы:
63856 — індывідуальны;
63815 — індывідуальны льготны
для настаўнікаў;
638562 — ведамасны;
63880 — ведамасны льготны.

Пасведчанне аб дзяржаўнай
рэгістрацыі сродку масавай
інфармацыі № 7 ад 10.12.2012,
выдадзенае Міністэрствам
інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звязда"».
Дырэктар — галоўны рэдактар
Аляксандр Мікалаевіч КАРЛЮКЕВІЧ
Нумар падпісаны ў друку
26.01.2023 у 11.00
Ум. друк. арк. 3,72
Наклад — 857

Друкарня Рэспубліканскага ўнітарнага прадпрыемства
«Выдавецтва «Беларускі Дом друку»
ЛП № 02330/106 ад 30.04.2004
г. Мінск, пр-т Незалежнасці, 79/1. Індэкс 220013
Заказ — 49
Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Рукапісы прымаюцца толькі ў электронным
выглядзе (праграма Microsoft Word),
не вяртаюцца і не рэцэнзуюцца.
Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць
з меркаваннямі аўтараў публікацый.
Аўтары нясуць адказнасць за факты, якія
прыводзяцца ў публікацыях, у адпаведнасці
з заканадаўствам Рэспублікі Беларусь.

ISSN 0024-4686

